

NAGY JÁNOS

KALMÁRFFY IGNÁC BUDAI BÍRÓ SIKKASZTÁSI ÜGYE

Esettanulmány a XVIII. század végi budai városvezető elit történetéhez

Az utókor emlékezetében rendkívül ellentmondásos kép él Krammerlauff Ignác (1790-ben történt nemességszerzéséről fogva magyarosítva Kalmárfy) budai bíróról (1754–1823).¹ Számos közhasznú, talán kevésbé ismert cselekedete napjainkig ható és máig látható eredménnyel járt. Kalmárfy az építkezést irányító biztosként nagy szerepet játszott a Szent János-kórház új épületének tető alá hozásában (1818–1820),² továbbá a ferencalmi neogótikus Szűz Mária-kápolna építtetőjeként,³ és az 1808-ban alapított Ludovika katonai akadémia mecénásaként is számon tartja a közemlékezet.⁴ A főváros politikatörténetébe azonban a bécsi udvar besúgójaként, az 1796 és 1812 közötti diéták kormánypárti országgyűlési követeként, illetve a magyar nyelvhasználat kiterjesztését ellenző szónokaként és számos hivatali visszaélés elkövetőjeként vonult be.⁵ A két háború közötti történész-generáció számára Kalmárfy alakja ürügyet jelentett arra, hogy beleszóljon a „mi a magyar?” akkoriban aktuális vitájába, vagyis a középosztálybeli németiség felemás vagy külsődleges asszimilációjáról és áttételesen a magyar polgárosodásról fogalmazzon meg markáns vagy kevésbé markáns véleményt.⁶ Botrányhősnek is beillő életrajza megírásával máig adós a történettudomány.

---

1 Nemeslevelét 1790. november 18-án nyerte el, amit Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlése a következő év március 16-án hirdetett ki. Erre: MNL PML IV.75.b. 6. K-46. Krammerlauff (Kalmárfy család).

2 *Gárdonyi*, 1950. 570–571. p.

3 BFL XV.17.e. 306. 861. doboz. *Komárik* Dénes: Bp. Budakeszi út 51/b. Építéstörténeti tanulmány. 38. p.

4 BFL IV.1002.a. 145. kötet. 1509. p. 3810/1808. Követjelentés és az 1808. évi VII. törvény. Felajánlásának nagysága átlagos volt és a városi követek között sem volt egyedi: pl. a szomszédos Pest város követe nemes Boráros János is 2000 forintot ajánlott fel a Ludovica alapításakor. Erről: *Márkus*, 1901. 396. p.

5 Életpályájára összefoglalóan: *Pálmány*, 2019. 945. p. országgyűlési besúgói szerepére és a magyar nyelv bevezetése ellen elmondott beszédére: *Takáts*, 1932. 267. p.

6 A legfontosabb, részadataikban is értékes munkák: *Tóth*, 1940., *Kósa*, 1941.; *Pukánszky*, 2000. 26–27. p. A korabeli középosztály-diskurzusról ad áttekintést: *Kövér*, 2006. 77–160. p.

Jelen tanulmányomban fordulatos közéleti pályájának egy szeletét, az 1791 és 1796 között zajlott sikkasztási ügyének vázlatos történetét ismertetem. Ennek a botránynak az ügyön túlmutató jelentősége lett: a keletkezett, Budapest Főváros Levéltárában és a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárában található vizsgálati iratok a városi elit belső hatalmi viszonyainak, egymás elleni rágalmainak szövevényét tárják elénk, amelyeken keresztül láthatóvá válnak a lappangó társadalmi feszültségek és a hatalmi viszonyok erővonalai. A per kapcsán felvett tanúvallatási jegyzőkönyvek fényt derítenek a városbíró felemelkedésének történetére, vagyis arra, hogy hogyan és milyen „mikropolitikai” módszerekkel jutott hivatalhoz és vált a város megkerülhetetlen vezetőjévé.

A feltárt források és a rekonstruált hatalmi viszonyrendszerek — a kutatás hely-, és várostörténeti hozadékán túl — több, általánosabb politika-, igazgatás-, és társadalomtörténeti kérdés megválaszolásához segítenek hozzá. Feltevésem szerint a XVIII. század végén Budán nem a magisztrátus és a közrendű polgárság között alakult ki vetélkedés a város vezetésében való részvételért, mint a XVIII. század első felében,⁷ hanem a Mária Terézia uralkodása második felében és a jozefinista időszakban kifejlődött, immár hivatásos, sokszor már nemességgel rendelkező tisztviselőrétegen belül. Az egykori magyar királyi székvárosban II. József által megkezdett igazgatási reformok (így az önkormányzat megszüntetése) úgy zajlott le,⁸ hogy ez idő alatt gyakorlatilag a régi tanácsi elit tagjai megőrizték pozícióikat.⁹ A régi patikus–fogadós–kereskedő elit helyére már a század közepén a Bécsben vagy Nagyszombatban tanult, sokszor jogvégzett hivatásos tisztviselők kerültek, ahogy erre a szakirodalom is utalt. Ennek ellenére az egyes hatalmi játszmákban továbbra is fontos konstitutív szerepe maradt a rokonsági kötelékeknek.¹⁰ A bürokratizáció és szakszerűsödés vitathatatlan jeleit méltányol-

---

7 *Géra*, 2014. 401–424. p.

8 A gazdasági-, és pénzügyek szigorúbb ellenőrzését és az intézményrendszer hivatalszerűbb működését célozták a II. József uralkodása alatt Budán bevezetett szervezeti reformok, amelyek egyúttal a városi önkormányzat szűkítésével jártak: *Kállay*, 1989. 241–242. p.; *Bónis*, 1975. 184–186. p.

9 Budán 1783 és 1789 között nem is volt tisztújítás, az ügyeket nagyrészt a régi tisztikar tagjai intézték tovább, a rendszer emberének Margalics Jánosnak a bírói székbe ültetése 1789 novemberében már nem bírt gyakorlati jelentőséggel: *Nagy*, 1963. 388. p.

10 *Bónis*, 1975. 175. p.

va feltételezem,¹¹ hogy a város oligarchikus hatalomgyakorlási módszerai sértetlenek maradtak, miként ezt Kalmárffy Ignác sikkasztási pere is jól illusztrálja.

Egy vízivárosi halász hagyatéka

A XV. századtól kezdve az árvák gyámolítása keresztényi kötelességként a városi magisztrátusok feladatkörében tartozott. Budán a mai felfogással szemben a vér szerinti apjukat elvesztett kiskorúakat tekintették árvának és gyakoroltak felettük erőteljesebb hatósági ellenőrzést.¹² A családfő elhunytakor a magisztrátus által kiküldött tanácsos az Árvahivatal alkalmazottjaival együtt szállt ki a hagyatéki eljárás lefolytatására.

Így történt ez 1789. augusztus 21-én is, amikor Krammerlauff Ignácot küldte ki a városi tanács az elhunyt Müller János Mihály halászmester árvái vagyona felügyelő biztosnak. A vízivárosi halász ekkor kihirdetett végrendeletében vagyona általános örökösévé kiskorú lányát, Annát tette meg.¹³ Az árvavagyon számbavétele, vagyis egy leltár elkészítése, az árverés lebonyolítása és a hitelezők anyagi kielégítése volt a biztos feladata. A kiküldött biztos a hagyatéki leltárt 1791. április 6-án fejezte be, majd nyújtotta be két nappal később az árvaszámartónak.¹⁴ A tekintélyes, 30.000 forintra becsült polgárvagyon két (összesen 12.000 forintra becsült) vízivárosi házat,¹⁵ ezen kívül szőlőket a sasadi, a gellérthegyi, a felső-németvölgyi, a József-hegyi, az örmezői, az ökörréti határrészen, Kelenföldön hat hold szántót és 37 hold mocsarat és rétet ugyanott, a Krisztinavárosban házhelyet és a Duna mentén Adonyban egy vízimalomban való részesedést és házat foglalt magába. A hagyatékek értékét növelte, hogy az egyik vízivárosi házban csapszék is

---

11 A két folyamatra a szakirodalomból: *Kállay*, 1972. 107. p.; *Špiesz*, 1981. 85. p.; *H. Németh*, 2007. 75. p.; *H. Németh*, 2009. 296–297. p.; *Sasfi*, 2008. 177. p. A reformkori Pest város tisztviselőinek példáján mutatja be a jelenséget: *Tóth*, 1996. 28., 31–32. p.; *Szívós*, 1996. 11., 23. p.

12 *Géra*, 2020. 139–140. p.

13 Az iratokban a halász Kristóf és Anna nevű gyermekeire találhatók utalások. Előbbiről az árvaszámadásokban nem, a tanúvallatási jegyzőkönyvekben csak egyszer esik szó. Müller János Mihály végrendeletében egyetlen gyermekének mondja lányát, Annát: BFL IV.1002.y. –1789 – I. 1654. Buda, 1788. március 2.

14 BFL IV.1002.a. 111.kötet. 316.p. 715/ 1791. 1791. április 8.; IV.1008.b. Árvahivatali számadások. Egyes árvák ügyeinek kezelése 1788–1804. 160. nagydoboz. Ignaz Krammerlauff által benyújtott leltár. Buda, 1791.április 6.

15 Az egyik ház (No. 122.) a mai Pala utca és Kapucinus utca sarkán állt, a másik (No. 196.) a mai Vám utca 5. alatt.

működött.¹⁶ A tetemes adósságokkal megterhelt hagyatékából a bíró 14.179 forintot adott át készpénzben és kötelezvényekben az árvaszámtartónak — szokás szerint az özvegynek járó részedést az adósságok lefizetését követően —, melynek számadását május 22-én az jóvá is hagyta.¹⁷

Az özvegy, Müllerné (született Lier) Anna ezután állítólag Margalics János¹⁸ polgármesterhez fordult, és kérte az inventárium helyesbítését az abban talált hiányosságok miatt.¹⁹ A polgármester június 19-én jelezte egy személyes találkozón a bírónak, hogy vizsgálatot fog kérni ellene hűtlen kezelés gyanújával. Már ekkor érezhető volt, hogy a Müller-árvák ügyét a polgármester Kalmárffyval szembeni személyes politikai bosszúhadjárata részévé fogja tenni. Másnap állítólag a tanácsülés előtt „fenyegető arccal” a sikkasztásra célozva megpirongatta a bírót, hogy ő a kútfője azon róla terjengő pletykáknak, miszerint Margalics városvezetői tisztsége állandósításán és a királyi tanácsosi cím megszerzésén fáradozik.²⁰ Az elhangzott vádak kora újkori jogi értékelésével kapcsolatban tudnunk kell, hogy a sikkasztás lopásnak minősült, nem volt önálló jogi kategória, de — Bónis György megfogalmazása szerint — csak fél lábbal állt a büntetőbíráskodás területén, mivel az indított eljárásban a panaszos fél kártérítési igényei érvényesültek.²¹

Az árvák vagyonaival való hűtlen kezelés vádja állítólag nemcsak a városban terjedt el futótűzként, hanem egy 1791. június 21-én keltezett, Kalmárffy ellen tett névtelen feljelentés nyomán a Helytartótanács tagjainak fülébe is eljutott.²² Mi több, ugyanekkor a városi közigazgatás vezetője, Margalics János polgár-

16 BFL IV.1008.b. Árvahivatali számadások. Egyes árvák ügyeinek kezelései 1788–1804. 160. nagydoboz. Krammerlauff Ignác által benyújtott leltár. 1791. április 6.

17 Uo. Buda, 1797. május 5. Setl Antal árvaszámtartó jelentése.

18 Margalics János (1748–1795), egy pesti patrícius- család leszármazottja: apja 1751-ben szerzett családjának nemesi címet. Családtörténete kiválóan példázza a „nemesedés” társadalomtörténeti folyamatát. Ő maga megjárta vármegyei adminisztráció lépcsőfokait: 1778-ban Pest vármegyei alszolgabíró, majd 1789-ben főszolgabíró, később Buda bírója, 1790-ben polgármestere lett, haláláig. Életére: *Pálmány*, 2013. 64. p.

19 BFL IV.1002.uu. 61. doboz. Vegyes iratok. Kalmárffy Ignác sikkasztási perének iratai (1791–1796) (a továbbiakban: BFL IV.1002.uu Kalmárffy-per) fol. 33–39. Buda magisztrátusának felségfolyamodványának fogalmazványa az uralkodóhoz. Buda, 1791. július 10.

20 MNL PML IV.31.b. Acta sedralia 1792. 13. nagydoboz. Kalmárffy Ignác budai bíró ügyében kiküldött királyi bizottság iratai. (a továbbiakban: MNL PML IV.31.b.Királyi bizottság) Kalmárffy Ignác válasza Vay József királyi biztosnak. Buda, 1791. július 10.

21 *Bónis*, 1962. 165. p.; *Kállay*, 1996. 267. p.

22 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Névtelen levél a nádorhoz és a Helytartótanácsához. Buda, 1791. június 21.

mester az időközben 1790 áprilisában bíróvá előlépett kollegáját hivatali esküje megszegésével, egy 1000 forintról szóló kötelezvény és nyugta meghamisításával, az eljárás során eladott ingóságokért kapott pénzösszeg egy részének eltulajdonításával vádolta meg. Megállapította, hogy a bíró az özvegyet és az árvákat összesen — egy kisebb polgárvagyonnak megfelelő — nagyjából 2000 forintos összeggel károsította meg.²³ A gyorsan pergő eseményeket a bíróné, Reinprecht Katalin Csáky József helytartótanácsosnak június 22-i tett beismerő vallomása gyorsította fel, miszerint a fent említett 1000 forintos kötelezvény hamisításában maga is bűnrészes volt.²⁴ E mögött az akció mögött férje, Kalmárffy bíró állhatott, aki a tisztességét és jó hírét érő, a sikkasztással kapcsolatos rágalmak miatt kérvényt írt a nádorhoz már június 21-én és kérte, hogy a Helytartótanács küldjön ki ügyében vizsgálóbizottságot.²⁵ A Helytartótanács, mint a közigazgatási ügyek ellenőrzésére hivatott felettes hatóság nem késlekedett a panaszok és a bíróné vallomása nyomán a vizsgálat megindításával. Ennek lefolytatására Vay József helytartótanácsot küldte ki királyi biztosként június 28-án.²⁶

Az ezután lefolytatott, a magisztrátus és a királyi biztos által elrendelt kihallgatások során fény derült arra, hogy az 1000 forint értékű kötelezvény nyugtáját Hoffmann Anna Máriának, egy vöröstímár özvegyének nevében, de a bíró parancsára Thomayer Antal kancellista maga írta alá.²⁷ A bíró elleni gyanút az a megjegyzés is táplálta, hogy a kihallgatás alatt a mellette ülő kancellistának megtiltotta, hogy válaszoljon arra a kérdésre, volt-e különbség a ténylegesen meglévő és a hagyatéki leltárban elszámolt vagyon között vagy sem. Thomayer kancellista még a peres eljárás időtartalma alatt, 1792 elején tisztázatlan körülmények között váratlanul elhunyt, a nem bizonyított szóbeszéd szerint a bíróra tett terhelő val-

---

23 Uo. Margalics János polgármester levele. Buda, 1791. június 20.

24 Erről részletesen *Az elégedetlen szegény rokon színre lép* című fejezetben írtam. Uo. Reinprecht Katalin vallomása Vay József királyi biztosnak (1791. július 17.)

25 Uo. Kalmárffy Ignác kérvénye a nádorhoz. Buda, 1791. június 21. Unokatestvére, a helytartótanácsi kancellista vallomása alapján úgy vélte, hogy — kapcsolatrendszere révén — befolyásolhatja a vizsgálóbiztos személyének kijelölését, hogy a személye iránt engedékenyebb Vay Józsefet, és nem Podmaniczky Józsefet vagy Klobusiczky Józsefet nevezik ki a feladatra. Erre: Uo. Krammerlauff Ferenc kérvénye a Helytartótanácsához. Buda, 1792. február 8.

26 BFL IV.1002.uu. Kalmárffy-per. fol. 17–18. Buda, 1791. június 28. Helytartótanácsi leirat Buda város tanácsának.

27 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Thomayer Antal kancellista tanúvallomása. Buda, 1791. június 30.

lomása miatt az utóbbi megmérgeztette.²⁸ A halál okát nem tudhatjuk pontosan, de a bíró a kancellista vallomásából elsősorban az általa elkövetett kötelezvény-hamisítás tényét tagadta a leghevesebben, tehát gyilkosság esetén fő indítéka ez az állítás lehetett.²⁹ Hoffmann asszony a királyi biztos előtt fölvetett vallomása is a bíró ellen szólt: elmondása szerint ő nem tudott semmilyen 1000 forintos váltóról, nem is kérte meg Thomayert a nevében való aláírásra, így a nevezett összeget sohasem kapta kézhez.³⁰ A bíró az eljárás során már a kezdetektől fogva azt állította, hogy a bemutatott kötelezvény nem lehet eredeti, azt ártó szándékkal csempészték a hivataliládájába távollétében, pozsonyi tartózkodása idején, amelyet nem vett észre akkor sem, amikor ennek nyugtáját adminisztrálta.³¹ A királyi biztos az eljárással kapcsolatban számos tartalmi és formai hiányosságot állapított meg a beérkezett panaszok alapján, melyek újabb anyagi károkat okoztak.³² A leltárban szereplő, az árverésen elkelt tárgyak egy részét a bíró szándékosan kisebb értékűre becsülte, mint a valós áruk volt: ezekkel az összegekkel viszont nem tudott elszámolni.³³

A városi tanács a királyi biztos munkájával párhuzamosan folytatta a tanúk meghallgatását, így például a június 30-i *particularis* ülésen, amit a Helytartótanács július 8-ai leiratában a tisztikarnak az ügyben való „érdekeltsége” miatt utólag megtiltott, és Vay József biztos munkájának támogatására szólította fel a tanácstagokat.³⁴ Sőt, a város szembement a Helytartótanács akaratával abban is, hogy még aznap a vizsgálat idejére felfüggesztette bírói hivatalából Kalmárfy Ignácot.³⁵ A tanács másnap — reagálva a helytartótanácsi leiraatra — határozatot hozott arról, hogy Kalmárfyt a város privilégiumai értelmében jogában áll eljárás

---

28 Hirtelen bekövetkezett halálára: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Thomayer Antal vallomása. Buda, 1792. január 27.; Pfisterer András budai orvos nyilatkozata a kancellista egészségi állapotáról: Pest, 1792. február 9., továbbá az ügy emlékezete a későbbi országgyűlési besúgó-jelentésekben: *Takáts*, 1932. 267. p.

29 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Kalmárfy Ignác levele Vay királyi biztoshoz. Buda, 1792. január 27.

30 BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 29–30. Hoffmann asszony német nyelvű vallomása. Buda, 1791. július 5.

31 MNL PML IV.31.b Királyi bizottság. Kalmárfy Ignác válasza Vay József királyi biztosnak. Buda, 1791. július 10.

32 Uo. *Puncta gravatoria*. Buda, 1791. július 6.

33 Uo. „Humillima pro memoria”. 1791. június 29.

34 BFL IV.1002.uu. 61 Kalmárfy-per. fol. 13–14.

35 BFL IV.1002.a. 111. kötet. 669–671.p. 1791. július 8.

alá vonnia.³⁶ A tanács és az *electa communitas* intézkedése nyomán Kalmárffy helyére egyúttal helyettes bíróként Seth Antal szenátort állította.³⁷ A Helytartótanácsához írott válaszfeliratukban a városi tanácsosok hasonlóképpen kérték határozatuk jóváhagyását a következő érvekkel: egyfelől a bírói tisztség tekintélyét a lakosság előtt Kalmárffy teljesen lejárátja, másfelől a felsőbb hatóságokhoz intézett kérvényeivel a város jó hírének is árt. Mindehhez tudni kell, hogy a kora újkori városokban általánosan elterjedt felfogás szerint „minden bíró az özvegyek és árvák atyja” volt, így e kihágás különösen sértette a városi hatóság legitimitását a lakosság szemében.³⁸ A tanács a bírói pecsét és kulcsok átvételével Petőcz Márton szenátort és Hittenbacher kancellistát bízta meg, ám a leváltott bíró megtagadta a kért tárgyak átadását, demonstrálva, hogy a tanács döntését jogtalannak tartja.³⁹ A magisztrátus gyors lépései mögött az a félelem állhatott, hogy megelőzze az állítólag Bécsbe utazó bírót, aki feltételezések szerint saját felmentése érdekében tárgyalt volna, és ezzel könnyedén elejét vehette volna ellenségei további ármánykodásainak.⁴⁰

Petíció a bíró felfüggesztéséért és a július 15-i gyűlés

A város és a felsőbb hatóságok közötti feszültséget tovább tetézte, hogy a választott polgárság és a tanács 1791. július 15-én összehívott gyűlésén a bírót elmarasztalni igyekvők és a királyi biztos között súlyos szóváltásra került sor. A szokatlan heveségű vita háttérében a Margalics–Balásy-rokonság kezdeményezésére a gyűlést megelőző napokban indított aláírásgyűjtés állhatott. A királyi biztosi vizsgálat fennmaradt iratai arra mutatnak, hogy a polgárság vezetői — a határozott helytartótanácsi és királyi biztosi tiltás ellenére — petíciógyűjtésbe kezdtek Kalmárffy bíró felfüggesztése, és az erről július 8-án és 9-én hozott tanácsi határozatok érvényesítése érdekében. A július 14-i dátummal kiadott nyilatkozatot a szószólóval az élén 63 budai polgár írta alá.⁴¹ A királyi biztosi tanúkihallgatások

36 Uo. 692. p., 1534/1791. 1791. július 9.

37 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. 1791. július 8-i tanácsülés jegyzőkönyvének kivonata.

38 *Géra*, 2019. 163. p.

39 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. 1791. július 11-i tanácsülés jegyzőkönyvének kivonata.

40 A tanács feltételezése egy álhíren alapult, a bíró nem utazott Bécsbe: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Kalmárffy Ignác válasza Vay József királyi biztosnak. Buda, 1791. július 10.

41 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Uo. Buda, 1791. július 14. A tanúvallomások arra utalnak, hogy a kérvény megszerkesztésében és az aláírások összegyűjtésében Rath József szó-

utalnak arra is, hogy a szavazatszedés nem éppen szabályos módon, a szegényebb és sokszor írástudatlan polgárok fenyegetésével és megdolgozásával, etetéssel-itatással ment végbe.⁴² A bíró mellett egy kisebb, de annál szívósabb csoport tört csak lándzsát, a korábbi szószóló és mészárosmester, Jalics Kristóf vezetésével a „szegény sorsú polgárság” és a polgárok „szabadsága” mellett érvelve.⁴³ Jalics a választott polgárságon belüli ellentét — saját szavaival „rendetlenség” — fő okának, a befolyásolható Rath József szószólót és tímárt tartotta, aki vagyonát eltékoztolta, akit viszont az *electa communitas*-on belül hangadó Pscherer András számvevő vezette előkelő Balásy-rokonság (Locatelli–Magatti–Pavianovics csoport) tartott a kezében.⁴⁴ Kalmárfy bíró narratívájában a bíró elmozdítására szervezett mozgalomban a polgármester iránymutatása alapján annak sógora, Magatti János játszotta a vezető szerepet, akit később a kiküldött királyi biztos személyesen dorgálásban is részesített.⁴⁵ A tabáni rác polgárság, amelynek a bíró megválasztását köszönhette az 1790. évi tisztújítás során,⁴⁶ most eléggé megosztott és ingadozó volt: az írástudatlan, németül kevésbé értő szavazókat egyszer a bíró ellenfelei vették rá a felfüggesztést célzó aláírásra, majd utóbb többen közülük (kimutatha-

---

szólón kívül nagy szerepet játszott Pscherer András számvevő, Locatelli Péter Antal, Magatti János és Pavianovics Ferenc is, akik a polgármester és a magisztrátus tudtával és támogatásával kezdtek bele tevékenységükbe.

- 42 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Vay királyi biztosi jegyzőkönyve 1791. július 15-i eseményekről. Mocsy Károly vallomása, ugyanott, Antort Erzsébet vallomása (1791. december 1.) 8. pont.
- 43 A budai közéletben, főként a választott polgárság soraiban a század eleje óta hagyományosan aktív szerepet játszottak a mészáros-, és tímárcsaládok, akik — noha szakmájuk nem túl előkelő volta miatt — a belső tanácsba ritkán juthattak be, de a szószólói tisztséget sorban ők töltötték be. Jalics Krsitóf (1729–1804) 1768 és 1776 között volt a város szószólója: *Géra*, 2014. 314. p. Az ugyancsak mészáros családból származó, de már literátus Pscherer (1746–1803) Buda város első levéltárnoka lett (1776), később végigjárta a hivatali ranglétrát: volt árszámartató (1780), városi számvevő (1787), majd végül szenátorként (1803) fejezte be pályafutását. Róla: *Gyengő*, 1979. 565. p.
- 44 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Vay királyi biztosi jegyzőkönyve 1791. július 15-i eseményekről. Jalics Kristóf vallomása.
- 45 MNL PML IV.31.b. Uo. Kalmárfy Ignác levele Vay Józsefhez. Buda, 1791. július 6.
- 46 MNL PML IV.31.b. Uo. Az Aczél István országbírói ítélmester által lefolytatott vizsgálat jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre (1792. január 27.) és Andresits József (1792. február 22.) vallomásai.

tóan a bíró párthíveinek kezdeményezésére) az *electa communitas*-hoz vonultak aláírásuk visszavonására, de kérésüket már nem hallgatták meg.⁴⁷

A július 15-i ülésen a királyi biztos először meghallgatta a 'Kalmárffy-párt' vezéreinek számító rokonokat, Krammerlauf Józsefet és Laszlovszky József tanácsosokat.⁴⁸ Majd ismertette a Helytartótanács július 13-i rendeletét, amely illegitimnek nevezte a magisztrátus július 8-i határozatát Kalmárffy felfüggesztéséről, és kérte a bíró visszahelyezését tisztségébe. A királyi biztos e mellett követelte a petíció aláíróitól, hogy álljanak el az ebben foglalt kérésüktől. Az aláírókat támogatandó a polgármester a magisztrátus nevében kinyilatkoztatta, hogy a tanácstagok többsége ragaszkodik korábbi határozatához. Sőt, tovább is ment: szerinte a vádlott a Helytartótanács és az uralkodó védelmébe helyezte magát, vagyis pártatlan döntésre nem lehet számítani.⁴⁹ A szabad királyi városi privilégiumokra utalva állította, hogy jogában áll tisztségviselőit felfüggeszteni. Ezzel szemben a királyi biztos viszont egy korábbi, 1775. évi rendeletre és az 1790. évi 18. törvénycikkre hivatkozva úgy vélte, hogy e téren királyi biztosi vizsgálat nélkül a város egymaga nem dönthet, városi tisztségviselőt viszont a királyi biztos saját hatáskörben leválthat.⁵⁰ A szenátorok ellenállására támaszkodva rendelte el a polgármester az *electa communitas*-sal való együttes ülésezést.

A hangulat ekkor izzott csak fel igazán, amikor a választott polgárság képviselői bekapcsolódtak a vitákba. A királyi biztos — a Helytartótanáctól kapott instrukciójának megfelelően — utasította a jegyzőt arra, hogy az összegyűlt polgárság a királyi biztos jelenlétében, egyenként és írásban szavazatát adja le a helytartótanácsi rendeletet elfogadásáról. Hangsúlyozta azonban, hogy nem arról kell döntenüök, hogy Kalmárffyt felfüggesztik-e vagy sem, csak az *intimatum* tudomásulvételéről határoznak. A polgárság képviselői, így Rath szószóló, Pscherer András és Pavianovics Mátyás szerint a királyi biztos jelenlétében való egyenkénti szavazás a városi polgárság privilégiumainak megsértését jelentené, továbbá ragaszkodtak ahhoz a jogukhoz, hogy bírójukat — mint a földesurak ispánjai-

---

47 Erre leginkább Jalics és társai (Schreger, Krausz) július 15-i és a magát a bíró párthívének mondó Gál István újlaki nemes-polgár július 17-i vallomását idézhetjük: MNL PML IV.31.b. Uo. Vay királyi biztosi jegyzőkönyve. 39., 49. pont.

48 A két tanácsost a bíróval való rokoni összeköttetései miatt ugyanekkor megfosztották szavazati joguktól az ügy további tárgyalása során.

49 BFL IV.1002.a. 111. kötet. 699–704.p. 1544/1791. 1791. július 15. és Vay királyi biztos beszámolója: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Vay királyi biztosi jegyzőkönyve az 1791. július 15-i eseményekről és Vay József beszédének fogalmazványa.

50 Petőcz Márton és Rudolph Ferenc tanácsnokok ilyen értelemben szólaltak fel: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Vay királyi biztosi jegyzőkönyve az 1791. július 15-i eseményekről.

kat és intézőiket — tetszésük szerint szabadon választhatják és bocsáthatják el. A királyi biztos elutasító válasza alatt a választott polgárság — Pscherer jeladására — mozgolódni kezdett, majd tiltakozásának jeleként, az ülésterem elhagyására készült. A köteles tisztelet hiányát Vay királyi biztos szóvá is tette: „Ne felejtsek el, hogy Önök a Helytartótanács biztosa előtt állnak, mely felé engedelmességgel tartoznak”. A királyi rendeletről való szavazat leadására ismételten csak a Jalics Kristóf vezette, Kalmárfy-t támogató csoport volt hajlandó (Vestengruber Mátyás, Krausz Demeter, Schröger Mátyás).⁵¹

A városi tanácsi jegyzőkönyv még néhány párbeszédet is részletesen idézett, amit a királyi biztosi beszámoló elhallgatott, kiemelve a városi polgárokat ért verbális inzultusokat.⁵² E szerint Rath József szószóló kezdte el hosszan ecsetelni a Kalmárfy által elkövetett törvénytelenégeket, amire a királyi biztos mérgesen így fakadt ki: „Önök nincs mit beszélnie, Önnel nem fogok szóba elegyedni.”⁵³ A sértegetést a választott polgárság jelen levő tagjai sem állhatták és állítólag öntudatosan azt válaszolták, hogy „nem vagyunk mi gonosztevők, hogy így kezeljenek bennünket”.⁵⁴ A helytartótanácsi rendeletről — a botrányba fúló események miatt — a szavazást nem lehetett megtartani, a helytartótanácsos „az érdekeltség betegségében” szenvedő város ügyében ígérte, hogy megteszi jelentését Helytartótanácsnál.⁵⁵

A bíró ügye ideiglenesen szeptember 16-án rendeződött, amikor Margalics polgármester és a tanács, illetve a választott polgárság tagjai közül többen „ad audendum verbum regium” (a királyi szó meghallgatására) mentek a Helytartótanácsához, vagyis dorgálást kaptak az érintett tanácstagok a felsőbb hatóságok rendeleteinek való júliusi ellenszegülésük miatt. Egyúttal a Helytartótanács elrendelte, hogy Kalmárfy ügyének lezárultáig a tanács ne tárgyaljon Kalmárfyval kapcsolatos ügyeket az ülésein, a jogszolgáltatás vitelére helyettes bíróként jog-

---

51 Uo. Többen állítólag „hatalmasabb polgárok bosszújáról félve” nem csatlakoztak ehhez a csoporthoz.

52 Ezekről tanúsítvány is készült, amelyet felhasználhattak a királyi biztos leváltását kérő érvelésükhöz: BFL IV.1002.uu. 61. Kalmárfy-per. fol. 119. Vay József július 15-i szerepléséről szóló tanúsítvány.

53 BFL IV.1002.a. 111.kötet. 699–704. p. 1544/1791. 1791. július 15. A communitas a királyi biztos durvaságát jegyzőkönyvbe vétette, tiltakozott az erőszakos elhallgatás ellen.

54 BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 119. Tanúsítvány Vay József királyi biztosi szerepléséről. Ez az idézett mondat valószínűleg Pavianovics Mátyás szájából hangozhatott el.

55 BFL IV.1002.a. 111.kötet. 699–704. p. 1544/1791. 1791. július 15.

tudó személyt bízson meg a város.⁵⁶ Margalics János és társai elérték, amit szerettek volna: sikerült a bírót (ha csak ideiglenesen is) felfüggeszteni és a városi tanács irányában rendkívül arrogánsan viselkedő, a kompromittálódott Kalmárffy visszahozatalán igyekvő Vay Józsefet leváltani. Utóbbi helyére szeptember közepétől a jóval rugalmasabb, a helyi viszonyokat jobban ismerő, a különböző érdekcsoportok között ügyesebben lavírozó, 1784 óta Pest megyei alispánként tevékenykedő Szily József került.⁵⁷ Kalmárffy — látszólag elfogadva a jogerős helytartótanácsi döntést — szeptember végén visszajuttatta bírói pecsétjét a városi tanács küldöttének, de deklarálta, hogy a perlekedők között az igazság helyreállítását követően a bírói hatalom újra őt fogja illetni.⁵⁸

A per azonban ezután is úgy nyúlt tovább, mint a rétestészta: újabb tanúkihallgatások kezdődtek, amelyeknek törvényességét és jogszerűségét Kalmárffy több Szily Józsefhez írt levelében vitatta. E szerint Margalics János által szervezett, a budai városházán október 30-án tartott tanúkihallgatások eredménye nem lehetett hiteles, mert a hatóságok erőszakkal csikartak ki vallomásokat a résztvevőktől. Sőt felhívta a figyelmet arra, hogy Margalics polgármester Szily biztos ellen szította a jelenlevőket. Állítólag Müller özvegyét is kihallgatták, megpróbálták meggyőzni vallomása megváltoztatására. Ugyanekkor összehívták a volt bíró hitelezőit és ezeket a neki kölcsönadott tőkeösszegeik betáblázására és mihamarabbi behajtására bíztatták, utalva a Kalmárffyt érő jövőbeli bírósági per következményeire. Meg is nevezte ellenfeleit, azokat, akik — ahogy írta — „a jövőben örök ostoraim lesznek” a városvezetésben: Margalics János polgármestert, Pavianovics János özvegyét (Balásy Klárát), Balásy Ferencet,⁵⁹ Locatelli Péter

---

56 BFL IV.1002.uu. Kalmárffy-per. fol. 56–57., 60–61. Az ezzel kapcsolatos helytartótanácsi leiratok kelte: 1791. szeptember 13., 16.

57 Uo. fol. 58–59. 1791. szeptember 6-i helytartótanácsi leirat.

58 Uo. fol. 66–69. 1791. szeptember 24. Papich Albert kancellista jelentése.

59 Balásy Ferenc Xavér (1748–1828) apja Balásy Ágoston budai bíró, anyja Herselli Mária Anna. Balásy esetében apja szerzett a családnak nemesi címet 1765-ben. Ő maga 1762-ben először a jezsuita rendbe lépett be, 1769-ben még a bécsi Pazmaneum diákja. 1777-ben — feltehetően a rend feloszlata után — Buda város polgára lett. 1778-ban törvényszéki al- majd főjegyző. 1790-ben szenátor lett. 1795-ben városbíróvá választják, de Kalmárffy rehabilitálása után háttérbe szorították, lemondatták. 1800–1828 között a város polgármestere volt. Életére: *Pálmány*, 2013. 59. p.

Antal családját,⁶⁰ Magatti Jánost.⁶¹ A bíró panasza célt ért: Szily királyi biztos eltiltotta a polgármestert az újabb koncepciós jellegű tanúkihallgatásoktól.⁶²

Az 1792–1794 közötti időszak ismét a kölcsönös denunciációról szól: Kalmárfy volt bíró ekkor a Margalics János által felhozott és Krammerlauff Ferenc által kezdeményezett újabb tanúvallomások koholt jellegét igyekezett bizonygatni a Helytartótanács előtt, alapvetően sikerrel, miközben Margalics János a város által Bécsbe küldött különböző delegációk tagjaként igyekezett a Müller-féle leltár ügyét napirenden tartani, és a városi ágensen, Enyedi Györgyön keresztül a dikasztériumok saját személye iránti rokonszenvét megnyerni.⁶³

Összességében elmondható, hogy a Müller-féle hagyaték kezelése kapcsán kirobbant sikkasztási per a városon belüli hatalmi törésvonalakat polarizálta és lehetővé tette, hogy az egyes budai érdekcsoportok egymással leszámolhassanak. Míg Kalmárfy bíró a Helytartótanács és rajta keresztül Vay királyi biztos pártfogását tudhatta a háta mögött, addig Margalics polgármesternek a magisztrátusban és a választott polgárságon belül akadtak nagyobb számban támogatói. A bíró ellenlábasainak malmára hajtotta a vizet Vay királyi biztos agresszív, a budai polgárság tekintélyét és kiváltságait semmibe vevő viselkedése, és a Krammerlauff-Kalmárfy családon belüli konfliktus, amelyek még tovább kuszálták az eddig is bonyolult történet szálait. A városi szabadságok és a közjó védelmét középpontba helyező „városi republikanizmus” beszédmódját nem tudták kisajátítani egyik városi párt tagjai sem: míg Rath József és Magatti követői a korrupst városbíró és a polgárság tekintélyét becsmérő királyi biztos ellen léptek fel ennek hangoztatásával, addig a bíró hívei a szegényebb sorsú polgárság véleményének erőszakos befolyásolása és a kiváltságok önkényes értelmezése miatt ostorozták a szószólót és társait.⁶⁴

---

60 Locatelli, itáliai származású kereskedő (1721 körül –1803), később a belső tanács tagja. BFL IV.1420.c Régi vízvárosi és tabáni temető rendezése. Jegyzék a régi vízvárosi temető fenntartani javasolt sírjairól és síremlékeiről (1938) No. 340.

61 A felsorolt nevek: BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 90–91. Kalmárfy Ignác levele Szily József alispánhoz. Buda, 1791. október 30. és ugyanott: fol. 92–93. 1791. november 4.

62 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Pest, 1791. november 8. Szily József királyi biztos levele Margalics Jánoshoz.

63 Összefoglaló jelleggel erre: BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. A Helytartótanács leirata Szily József alispánhoz. Buda, 1794. június 20. fol. 212–214.

64 A városi republikanizmus, más szerzőknél „kommunalizmus” kora újkori fogalmára a német szakirodalomban találhatunk analógiát. Fontos különbség, hogy ez a késő középkorban a közép-európai térség német népessége körében kialakult polgári öntudat — túlélve az állam a városok szövetébe való abszolutisztikus beavatkozásait — a XVIII–XIX. század fordulójától a

Bizonyítékok és érvek: Szily József 1791. október végi vizsgálata

Az új királyi biztos 1791. október 26-án felszólította a budai magisztrátust, hogy tegyék meg észrevételeiket a Müller-féle sikkasztási ügygel kapcsolatban. A két nappal később az Árvahivatal tisztviselői által elkészített jelentés 24 pontban foglalta össze a bírói számadás és leltár hiányosságait, melyek egy része már a korábbi vizsgálatokban is előbukkant. A legfontosabbakat így foglalhatjuk össze, kiegészítve a bíró ezekre tett észrevételeivel:⁶⁵

1. A Müller-örökösök tulajdonában maradt sashegyi szőlők műveltetéséről és bevételeiről szóló elszámolások hiányosak, illetve a tanúvallomások szerint a szőlők termését a bíró magának tartotta meg.
2. Kalmárffy bíró a vízivárosi Müller-ház csapszékében — összejátszva a kocsmárossal — több, mint 300 forintnyi összegű bort méretett ki a saját borából, megrövidítve az özvegyet és az árváját. Ezzel szemben a bíró szerint a kocsmáros kezelte már harmadik éve a Müller-család szőlőit, aki saját hasznára gazdálkodott és így az özvegyet és az árvát meg is károsította.
3. Az árverés során 1789 szeptemberében összegyűlt pénzüsszeget (2500 forint) a bíró majdnem két évig magánál tartotta, nem adta át az Árvahivatalnak és ezek után sem fizetett kamatokat.
4. A bíró a majdnem két évig nála letétben levő, az elhunyt halász által feleségének hagyott 2000 forintnyi örökségből két év után is csak 1700 forintot fizetett ki. A bíró szerint a férj által a feleségre hagyott 1700 forintot az asszonynak korábban tényleg kifizette, de az asszony az eladott bútorokért kapott összeget magánál tartotta, és ezek árát (300 forint) most rajta követei.
5. A bíró saját magának 80 forintot vett fel a hagyatékkal kapcsolatos, közelebbiről nem részletezett munkákért, nyugták benyújtása nélkül. A bíró szerint az összeg valójában 50 forint volt.
6. Müller asszony háza az árverésen áron alul, 14.000 forint helyett 12.000 forintért kelt el. Az árverési hirdetményt nem az előírások szerint tették

---

liberális városi reform egyik támasza lehetett. Magyarországon erre a bázisra az eltérő politikai-társadalmi adottságok miatt nem lehetett támaszkodni. Erre: *Schilling*, 1988. 102., 141–143. p.; *Schultz*, 1994. 11. p., *Meier*, 1994. 37., 65–66. p.

65 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. „Reflexiones super inventario substantiae Joannae Mülleriana...”. (Buda, 1791. október 28.) és Kalmárffy Ignác a királyi biztoshoz címzett levelei: ugyanott, 1791. november 26. és december 16.

közzé, így az összes érdeklődő nem lehetett jelen a licitatio-nál. A bíró szerint az árverés megfelelt az előírásoknak. A házat egyébként az asszony sógora, Deladamin kéményseprő vette meg, amit természetesen akkor az asszony sem sérelmezett.

7. Szlatinyi Ferenc, néhai bíró az árverésen kívül, mélyen áron alul jutott hozzá két darab nagyméretű vasalt hordóhoz a hagyatékból, köszönhetően Kalmárffyhoz fűződő jó kapcsolatainak.
8. Kalmárffy bíró egyetértésével Vehner Gottfrid, királyi lottóigazgató és a végrendelet végrehajtója a hagyatékból megtartott magának egy hintót, két lóval együtt, több szekér szénát és egy arany zsebórát, melyek mind a leltárból, mind az árverésből kimaradtak.⁶⁶
9. Az 1000 forintos hamis kötelezvényel és kamataival kapcsolatban a bíró újabb történettel állt elő, amelyben az özvegyeket gyámolító bíró hagyományos szerepét domboríthatta ki. Szerinte a szorult anyagi helyzetben levő Hoffmann asszony kívánságára ő maga volt, aki Vehner Gottfridtól, a hagyaték végrehajtójától hozta el a mondott kötelezvényt és fizette vissza Hoffmann asszonynak, a vöröstímár özvegyének. A tranzakcióról szóló nyugtát Hoffmann asszony kívánságára ő íratta alá Thomayer cancellistával.

Összességében csak annyit állapítanék meg, hogy a bíró védekezési stratégiája kevésbé a tényszerű cáfolatra épült, sokkal inkább ellenfelei felsőbb hatóságok szemében való morális hiteltelenségét próbálta bizonyítani. A bíró a királyi biztoshoz írt leveleiben igyekezett Müllerné asszonyt „rendetlen életű”, erkölcstelen vígözvegyként beállítani, aki eltékozolta, elzálogosította néhai férje vagyonát, intim kapcsolatban áll sógorával, a hivatását nem is gyakorló, vagyontalan Jetilek Ferenc seborvossal, sőt korábbi házasságon kívül viszonyából gyermeke is született.⁶⁷ Az önálló özvegy gyakran vált a korabeli rosszindulatú pletykák céltáblájává, a kortársak (a férfi családfői kontroll hiányából fakadóan) könnyen feltételez-

---

66 Vehnernek több ezer forinttal tartozott az elhunyt Müller halász és özvegye is, joggal látjuk tehát ebben a cselekedetében, hogy Vehner csak a hitelbe kiadott pénzéhez akart hozzájutni.

67 Állítólag férje még életében erkölcstelen feleségét javítóházba is akarta zárni, de barátai lebeszélték. Az asszony magánéletével kapcsolatos vádak a bíró 1791. november 26-i levelében és egy korabeli kihallgatási jegyzőkönyvben egyaránt megtaláljuk: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Buda, 1791. november 26. és „Deo et utrum” ugyanott (No. 96.).

hették sztereotip módon erkölcstelen életmódját.⁶⁸ Ennek oka, ahogyan ezt a kora újkori mentalitás és mindennapi élet kutatói is megállapítottak, hogy az olyan hosszú távon is önállóan háztartását és a családi gazdálkodást irányító polgárözvegy (mint Müllerné) a korszakban kivételes jelenség volt. Így nem kerülhették el a megbélyegzést sem. Ezek az amúgy vagyonos asszonyok gyakran rászorultak férfi rokonaik, legtöbbször sógoraik segítségére, mint ahogyan az idézett példa is mutatja.⁶⁹ A bíró stratégiájának célja a korabeli özvegyekkel kapcsolatos negatív előítéletek felvonultatásával az volt, hogy a felsőbb hatóságok előtt az özvegy szavahihetőségét megkérdőjelezze és így az egész sikkasztással kapcsolatos eljárásnak az élet elvegye.

A családi kapcsolatok szerepe

Az egyre bonyolódó konfliktus rejtélyéhez és a városon belüli „pártosodás” struktúráinak felfejtéséhez megoldást egy az 1811. évi tisztújításkor felvett „atyafisági vizsgálat” adja a kezünkbe, amely a hivatalban levő, és az egyes tisztségekre jelölt személyek neve mellett rokonsági kapcsolataikra is kitér. Noha a vizsgálat és a Kalmárffy Ignác ellen indított per között majdnem két évtized telt el, ám történetünk főszereplőinek két, egymástól markánsan megkülönböztethető családi és hivatali kapcsolatrendszer mindkét esetben jól látható. Az egyik házassági kört, a Margalics–Pavianovics–Balásy–Magatti–Locatelli-féle hivatalviselők csoportja alkotja. Az ebben érdekelt városi hivatalnokok mind Balásy-lányt vettek feleségül, sógorságban álltak egymással. Álljon itt két példa! Balásy Ferenc jegyző, későbbi polgármester egyik húgát, Klárát Pavianovics János bíró vette feleségül. Pavianovics 1788-ban meghalt, Balásy Klára második férje az új bíró, majd polgármester a pesti polgárcsaládból származó, a Pest megyei főszolgabírórságból II. József idején főispáni kinevezés útján a budai közéletbe, helyi kötődés nélkül beleszóppent Margalics János lett.⁷⁰ Locatelli Péter Antal, itáliai származású keres-

---

68 A parázna özvegy gyakran alkalmazott toposzára: Erdélyi, 2020. 20. p.; Mihalik, 2020. 197–225.p.

69 Mint a hagyatéki iratokból kiderül az özvegy sógorával, Jetilekkel együtt az árva lány gyámja volt. Ez megfelel a korabeli gyakorlatnak, amikor az apa halála után az anya maradt a vagyon kezelője és a gyámi teendőket egy férfi gyámjáról együtt látta el. Erre: Géra, 2020. 142.p.

70 Kalmárffy Ignác narratívájában Margalics Jánossal szemben hatásosan játszotta ki az idegenellenesség kártyáját, hogy miszerint Margalics János 1789. évi bírói kinevezésekor idegenként semmilyen budai ingatlannal nem rendelkezett, és tisztségbe emelésével számos idősebb, több

kedő pedig Balásy Borbálát, a városi jegyző másik lánytestvérét vezette oltárhoz 1776-ban.⁷¹ Velük szemben Kalmárfy bírónak csak két vérrokona–szövetségese volt a városvezetésben: az egyik nagybátyja, Krammerlauff József tanácsos, a másik sógora (Veronika nevű lánytestvérenek férje), Laszlovszky József, aljegyző, majd tanácsos, a város diétai követe. A választott polgárság soraiban is csak egy ismert távoli atyai rokona, Schröger Mátyás akadt.⁷²

A fent említett eseteket áttekintve megállapíthatjuk, hogy a másodlagos rokonság, vagyis a sógorság erős köteléket jelentett a városi közélet küzdőterén, nem csak a magánéletben. Talán választott korszakunkra is igazak lehetnek a 18. század első felének budai családi viszonyait vizsgáló Géra Eleonóra sorai: „az élethossziglani sógorságban valóban hittek, fivérük–nővérük halálát követően, akár több évtized múlva is gondoltak a már új házasságban élő korábbi sógorra, sógornőre, támogatták, segítették élete végéig, ha úgy adódott”.⁷³ A pesti származású Margalics János II. József időszakában „*novo homus*”-ként főispáni kinevezéssel került a város élére, amit a budai vezető polgárcsaládokba való beházasodással próbált kompenzálni. Úgy látszik, hogy a hatalmi küzdőterén ez a hátránya vele szemben továbbra is kijátszható maradt, de karrierje 1790 utáni alakulására — ez a jelek szerint már nem nyomta rá bélyegét.⁷⁴

Az elégedetlen szegény rokon színre lép

A tanúvallomásokból az is kiderül, hogy Kalmárfy bíró unokatestvére, Krammerlauff Ferenc Xavér (1767 körül — 1813) helytartótanácsi kancellista

---

évtizedes hivatali érdemekkel rendelkező budai polgár érezhetett mellőzést: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Kalmárfy Ignác válasza Vay József királyi biztosnak. Buda, 1791. július 10.

71 *Gál*, 1996. 363. p.

72 BFL IV.1002.nn 4. nagydoboz. Kimutatás a budai tisztségviselők rokonsági kapcsolatairól, 1811. 95–99. p.

73 *Géra*, 2019. 188.

74 A II. József idején a szabad királyi városok élére kinevezett „*homo novus*”-ok jelenségéről Buda, Pest és Sopron példáján: *Bónis*, 1975. 185. p.; *Nagy*, 1963. 383–386. p.; *Házi*, 1981. I. köt. 108. p. Hozzá hasonlóan kerületi főispáni kinevezéssel került be a városi tanácsba 1786-ban Petőcz Márton, kerületi biztos, akit az 1790. évi tisztújításon megerősítettek hivatalában. Úgy tűnik, hogy a volt jozefinista hivatalnokokat Budán a város befogadta és karrierjük 1790 után sem tört meg. Erre: BFL IV.1002.ee Az 1790. május 14-i tisztújítás jegyzőkönyve.

is összejátszott rokona tönkretételére Margalics polgármesterrel.⁷⁵ Krammerlauff Ferencről a tanúvallomások elég egyoldalú, de plasztikus képet rajzolnak fel. A korán apa nélkül maradt Ferenc unokabátyja várbeli házában nevelkedett és a ház urának asztalánál is étkezett, akinek hamar a bizalmába is férközött.⁷⁶ Az állandóan adósságokban úszó,⁷⁷ de Bécsben és Pozsonyban is kölcsönből vett magyar nemesi ruhában parádézó ifjú hamarosan vissza is élt a rokoni gondoskodással:⁷⁸ elcsábította a hivatali ügyeiben sokat utazgató bíró feleségét, és az ő közreműködésével — egy lakatos segítségével — kinyitatta a bíró ládáját és az ott letétben lévő Müller-féle árvavagyonyból egy alkalommal jelentős összeget sikkasztott el.⁷⁹ A leltár fogalmazványából is egyes részeket kitöröltek és új tételleket toldottak be. A lopást váltóhamisítással leplezték, egy Hoffmann Anna Mária nevére hamisított 1000 forintos kötelezvényvel,⁸⁰ amihez állítólag a kiskorú Reinprecht Antal aláírását is igénybe vették.⁸¹

---

75 BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 266–267. „Extractus delationis D. Ignatii Kalmárfy contra Dominum Joannem Margalics consul Civitatis Budensis factae”. Krammerlauff életrajzi adataira a halotti anyakönyv bejegyzését használtam: MNL OL X 2001. A 59. Alsó-Víziváros halotti anyakönyve, 1787–1844. 1813. március 8-i bejegyzés.

76 Apja, (idősebb) Krammerlauff Ignác 1772-ben végrendelkezett, négy gyermekére tekintélyes (egyenként 1000 forintos) készpénzvagyont hagyott: BFL IV.1002.y. I. 1238. Krammerlauff Ignác végrendelete. 1772. augusztus 13.

77 A telekkönyvek és a periratok a kancellista szorult anyagi helyzetére utalnak: házára 1792-re 9000 forint értékű adósságot tábláztak be. Ebből 5400 forinttal egyik lánytestvérének és sógorának tartozott. A kelenföldi mocsárnál levő, örökölt rétvét adósságai miatt ugyanekkor eladta Mayer Ferenc sörfőzőnek 1600 forintért, amelyet hitelezői kielégítésére letétbe kellett volna helyeznie a Telekhivatalnál, de ő 80 forintot még ebből is elsikkasztott: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Reinprecht Katalin levele a királyi biztoshoz. Buda, 1792. január 29. és BFL IV.1009.c 147. köt. 275. fol. Buda, 1792. február 17.

78 A hivatali ügyekben a pozsonyi országgyűlésre utazó Krammerlauff szeretőjét kérte egyes ruhadarabok beszerzésére és elküldésére: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. No. 3., 11. (dátum nélkül).

79 Kalmárfyné Vay királyi biztosnak tett legkorábbi ismert vallomásában ezt a sikkasztást teljesen magára vállalta, és a lopás időpontját 1789 végére datálta, amikor férje a Müller-árvák hagyatéka ügyében Adonyba utazott. Az összeg a kamataival együtt 1150 forintot tett ki. Erre: Uo. Reinprecht Katalin vallomása Vay József királyi biztosnak (1791. július 17.).

80 Az összeg 1150 forintot tett ki a kamatokkal együtt, de a Kalmárfyné által Krammerlauffnak átadott összeg ennél lényegesen nagyobb lehetett, a Csáky József helytartótanácsosnak bevallott 2000 forint körül lehetett: Uo. Reinprecht Katalin vallomása Vay József királyi biztosnak (1791. július 17.).

81 Reinprecht Antal 1779-ben született, erre: *Kempelen*, 1915. 9. köt. 42. p. és MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Reinprecht Antal vallomása (1791. július 12.).

Mint már korábban említettem, hogy a sikkasztási vádak napvilágra kerülését követően nem sokkal, június 22-én Kalmárfyné — lelki összeroppanását hangsúlyozva — gyóntatópapja jelenlétében Csáky József helytartótanácsosnak megvallotta bűnrészességét a Hoffmann-féle kötelezvény meghamisításában, és bemutatott egy kimutatást a kancellista által elvett pénzeszegekről, illetve egy kötelezvényt 2000 forintról, amelyet az utólag az árvák pénzalapjából és a Kalmárfy családtól eltulajdonított pénzeszegek ellentételezésére állított ki.⁸² Az asszonyt Krammerlauff újabb és újabb pénzekért zsarolta, sőt több volt szolgáló tanulsága szerint tettelesen is bántalmazta: a férjétől való elszökésre, illetve annak arcának elcsúfítására biztatta, hogy ne tudjon a nyilvánosság előtt megjelenni a városházán.⁸³ A cselédek által adott narratíva szerint az asszony csak félelemből nem szakított a család jó hírét lábbal tipró rokonával.⁸⁴

Számos hasznos részinformációval szolgál az eljárásra nézve Krammerlauff Ferenc Szily József királyi biztoshoz intézett, 1792 februárjában írt levele. Szerinte ő maga csak segíteni igyekezett a sikkasztásra vetemedett bírón, mint rokonán, és helytartótanácsi tisztsége révén kapcsolatait latba vetve igyekezett közbenjárni azért, hogy a neki kedvező Vay József és ne más kapjon a királyi biztosi megbízást. Vay leváltását követően azonban az új királyi biztos hivatalba lépésétől kétségbe esett Kalmárfy bűneit részben felesége vállalta magára, részben áthárította férje rokonára. Krammerlauff szerint Vinzent Schalkhammer, volt trinitárius szerzetes, az asszony gyóntatója volt az, aki „a Kalmárfy-ház parazitája”-ként az okirat-hamisítási vádat igyekezett rábizonyítani. Ezzel szemben Krammerlauff Ferenc szerint éppen az ex-trinitárius volt az, aki egy kötelezvényt hamisított utólag, hogy ezzel álcázza Kalmárfy sikkasztását.⁸⁵ A Királyi Tábla előtt tett tanúvallomások szerint Schalkhammer állítólag a kapucinus rendházba ment, ott egy bizonyos Menas pater társaságában találkozott Hoffmanné asszonnal és kötelezvényt állított ki számára 1000 forintról a bíró és neje megbízásából, mintha ezzel az összeggel a Müller-féle árvahagyatékából neki még adósa lenne.⁸⁶

---

82 Uo. Reinprecht Katalin vallomása Vay József királyi biztosnak (1791. július 17.) és Vay József királyi biztos vizsgálati jegyzőkönyve (1791. július 2.).

83 Uo. Albrecht Barbara vallomása (1791. október 25.).

84 Uo. Elisabetha Antortin vallomása (1791. december 1.).

85 Uo. Franz Krammerlauff kérvénye a Helytartótanácshoz. Buda, 1792. február 8.

86 A periratokból kiderül, hogy Hoffmann özvegye tényleg adott kölcsön 735 forintot korábban Müller halász családjának, amit később a hagyatéktevő elárverezett házára terhelhetett rá. Az 1000 forintos hamisított kötelezvényt az asszony tudtával állították ki, noha látjuk, hogy ő ezt

A családon belüli feszültséget mutatja, hogy Kalmárfy hamarosan ki is tiltotta házából a kancellistát, aki viszont latin nyelvű pasquillust (gúnyverset) is íratott egy pappal rokona ellen,⁸⁷ egy vadászaton balesetnek álcázott módon pus-kájával megsebesítette, többször nyilvánosan a megfenyegette a leveleiben csak „vörösfejű Ignác”-nak, szóban „átkozott vörösfejű gazember”-nek nevezett unokabátyját.⁸⁸ 1792 januárjában Kalmárfy Ignácné a (már említett) 2000 forintos követelését akarta betábláztatni az elszegényedett (éppen egyik réjtjétől megváló) rokonnak, Krammerlauff Ferenc helytartótanácsi kancellistának a vagyonára. Krammerlauff erre tiltakozást intézett a városi tanácshoz a követelés jogtalanságáról. Margalics polgármester — kihasználva az alkalmat a bíró elleni újabb fellépésre — nem utalta a tanácsülés elé a betáblázási kérvényt. Erre Kalmárfy bíró állítólag bement a városházára és kikapta a kancellista kezéből Krammerlauff Ferenc tiltakozó levelét. A két unokatestvér közötti konfliktust valószínűleg a háttérből Margalics bíró szította és igyekezett saját hasznára fordítani.⁸⁹ A korszak mentalitásának kutatóinak sorait olvasva feltételezhetjük, hogy Krammerlauff a házból való kitiltásától kezdve nem számított rokonnak: a kora újkori családot vizsgáló kutatások szerint az atyafiság a családi közös célokért való cselekvés során jött létre, az ezeket megtagadók már nem számítottak bele az atyafiság körébe, még ha az illető vérrokon is volt.⁹⁰

Összességében megállapítható, hogy egyfelől Kalmárfyné asszony beadványaiban és vallomásaiban már a kezdetektől felvállalta bűnrészességét a sikkasztási ügyben, férje ártatlanságát hangsúlyozva, másfelől számos enyhítő körülményt tudott felhozni saját mentségére. Hivatkozhatott a befolyásolható, gyenge nőről alkotott hagyományos sztereotípiára,⁹¹ saját jogi műveltségének hiányára, közvetve Krammerlauffra, a „malíciózus csábító”-ra, mint értelmi szerzőre hárít-

---

később kategorikusan tagadta: Erre: Uo. Hoffmann Anna Maria, Menas kapucinus atya, Volter Károly vallomása.

87 Uo. No. 41. Hauptmann Katalin vallomása.

88 Krammerlauff és Kalmárfy viszonyára a szolgálók vallomásai: Uo. Hauptmann Katalin (1791. október 25.) és Elisabetha Antortin vallomása (1791. december 1.), és ugyanott, No. 11. Krammerlauff Ferenc levele Kalmárfynéhoz (d. n.).

89 BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 161–162. Buda, 1792. január 24. és Uo. fol. 163–164. Buda, 1792. február 24. Krammerlauff Ferenc két levele a városi tanácshoz. Uo., fol. 266–267. Kalmárfy Ignác feljelentésének kivonata (d. n.).

90 *Erdélyi*, 2019. 172. p.; *Erdélyi*, 2020. 8. p.

91 A XVI. századtól elterjedt keresztény-humanista nézetek a nők szellemi és jogi kisebbségét, természetes esendőségét hirdették férfitársaikhoz képest, amely érvelés a vizsgált szövegekben is tetten érhető. Vö: *Ingendahl*, 2006. 204–205., 222. p.

va a felelősséget. Előnyt próbált abból is kovácsolni, hogy „az isteni-emberi törvényeknek megfelelően” már az eljárás elején bevallotta elkövetett bűneit. Családja nemesi címe, apja, Reinprecht Ferenc több évtizedes vármegyei és városi hivatalviselésére is saját és családja tisztességét igazolja — vélte az asszony.⁹² Narratíváját erősítették szolgálóinak (írásos bizonyítékokkal) alig igazolható tanúvallomásai, akik egységesen Krammerlauff kancellista gátlástalanságáról beszéltek. A periratokat végigtekintve az a sejtésünk támadhat, hogy a Kalmárfyné nevében keletkezett latin és német nyelvű, jól megformált és hatásos retorikát alkalmazó beadványokban sokkal inkább a minden eszközzel saját magát megmenteni igyekvő férj szólal meg, mint a lelkiismeretfurdalásokkal terhelt, sokszor cselekvésképtelenséggel küzdő, és feltételezett bűnrészessége, illetve házasságtörése miatt a közvélemény szemében is rossz hírűvé vált feleség.⁹³

„Pokolra akar menni, hogy bíró legyen” — Kalmárfy Ignác pályakezdése⁹⁴

A peres iratanyag — a város igazgatás- és társadalomtörténetét vizsgáló kutató szemszögéből — igen értékes, de a sikkasztási ügy valóság tartalmának megállapítása szempontjából mellékes jelentőségű hordaléka a Kalmárfy Ignác karakterét és hivatali pályájának 1791-ig terjedő szakaszát firtató tanúvallomások sora, melyeket Krammerlauff Ferenc kérésére készítettek a vizsgálat során. A Királyi Tábla esküdt jegyzői által felvett vallomások tendenciózus kérdésfelvetései és a városi hatalmi mező különböző pontjain álló cselekvők egy csupán poétikai értelemben „igaz”, részleteiben esetleg szándékos vagy szándéktalan túlzásokkal, nagyításokkal teli karriertörténetet vázolnak fel. Noha az így összeállt életrajzot nem minden ponton tudom hivatali iratokkal alátámasztani, illetve cáfolni, de a vallomások színes narrációja reményeim szerint önmagában is elegendő lehet, hogy életszerűbb képet adjon a XVIII. század végi Buda közéletéről és ebben

---

92 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Katharina Reinprecht beadványa az uralkodóhoz (dátum nélkül).

93 A XVIII. századi eleji gyakorlathoz hasonlóan a korabeli asszonyok is férjük felhatalmazásával jelentkeztek írásban a városi hatóságoknál, sőt tettek vallomást nejük nevében, mivel a korabeli normák szerint a férjnek kellett a külvilág felé képviselni a családot: *Géra*, 2019. 125., 130. p.

94 Az idézet Balásy Ferenc jegyző tanúvallomásából származik: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve.

Kalmárffy Ignác „kivételesen normális” életpályájáról.⁹⁵ Az ebből elénk táruló életrajz révén a korabeli budai informális politika működéséről és a polgárság politikai mentalitásáról is kaphatunk némi fogalmat.

Anyakönyvi adatok tanulsága szerint „főhősünket” Ignác Xavér néven 1754. augusztus 7-én keresztelték meg a budavári plébániatemplomban. Apja, Krammerlauff János György, Buda város alkamarása volt.⁹⁶ Ignáccal a Krammerlauffok harmadik generációja volt már jelen az egykori magyar királyi székváros közéletében. A nagyapa, Ferenc György számos szőlőbirtokot szerzett és az előkelőnek számító Várnegyedben birtokolt házat, tanult kádármesterként 1715-ben nyert polgárjogot.⁹⁷ Végigjárta a módos iparosok számára elérhető városi közhivatali ranglétrát: 1722-ben lett a hatvanas polgárság, 1723-ban a külső tanács tagja, 1729-ben törvényszéki esküdt, majd — a rebellis Matty Vilmost váltva a belső tanács megelégedésére — 1730-ban szószózó lett.⁹⁸ Ignác apja, János György még kitanulta a kádármesterséget, de úgy tűnik, hogy ő inkább a város határában egyre kiterjedtebb és általa tovább növelt szőlőiből (és a borkereskedelemből) élhetett meg. 1752-ban alkamarássá választották meg, mely hivatalát negyed századon át, 1777-ig töltötte be.⁹⁹ A városi ingatlanok kezelésével foglalkozó, nagy felelősséget igénylő tisztségében eltöltött hosszú hivatali ideje arra utal, hogy egyrészt a magisztrátus meg volt elégedve munkájával, másrészt, hogy vagyoni helyzete ezalatt stabil volt, különben nem tudott volna anyagi felelősséget vállalni a közvagyonban esetlegesen keletkező károkért.¹⁰⁰ Figyelemre méltó, hogy a család már korán felismerhette a felsőbb oktatásban rejlő lehetőséget, amely mintaként

---

95 A fogalomra: *Szijártó*, 2014. 53. p. A mikrotörténelem szókinéséből átvett kifejezés egyfelől utal arra, hogy a preindusztriális társadalmakban bizonyos normák áthágása jelentette a szabályt, másfelől arra, hogy egy-egy marginális eset egy rejtett valóságot tárhat föl.

96 BFL XV.20.2. A 53. Felekezeti anyakönyvek mikrofilm-másolatai. Budavári katolikus plébániatemplom anyakönyve.

97 BFL IV.1002.u.1. köt. Buda szabad királyi város polgárkönyvei. 57.fol. és családi viszonyaira alapvető forrásul szolgál végrendelete: BFL IV.1002.y. I. 1139. Krammerlauff Ferenc György végrendelete.

98 *Schmall*, 1899. II. 271., 310. p.

99 BFL IV.1002.nn. 2. kötet. 123. p. Budai városi tisztviselők lajstroma.

100 Az alkamarás feladataira: *Kállay*, 1972. 35. p. A korszakban a városok kauciók levelet követeltek a hivatalba lépő tisztviselőtől egy bizonyos összegről, amiből a hivatali ideje alatt keletkező kár esetén a jóvátételt megfizethette, így tőle is: BFL IV.1002.uu. Misc. antiqua No. 268.

ott lebeghetett Ignác neveltetésekor.¹⁰¹ Ez a családi stratégia egybeesett a felsőbb hatóságok városi igazgatás modernizációját célzó igényeivel, amelyeknek tanult (literatus), és jogot végzett hivatalnokokra volt szüksége.¹⁰² János György egyik testvére (Ignác későbbi keresztapja), Krammerlauff Ferenc József (1730–1797) már a bécsi egyetemen jogot tanult, és részben képzettségének, részben a kamarai hatóság támogatásnak köszönhetően gyorsan haladt előre a városi hivatali ranglétrán: a Magyar Kamara ajánlására 1754-ben törvényszéki esküdt, majd fiatalon, 1762-ben a belső tanács tagja lett.¹⁰³

A budai iparos-kereskedő polgárcsaládok fiainak értelmiségi pályára özőnlése jellemezte az 1760-1770-es éveket, Ignác diákkorának időszakát.¹⁰⁴ Felsőfokú tanulmányait Bécsben és Nagyszombatban végezte, ahol „kamarai-politikai tudományokat” (vagyis a korban modernnek számító kameralisztikát) és jogot tanult két évig, majd 1776-ban négyévi joggyakornokoskodás (jurátus) után Pesten tett ügyvédvizsgát.¹⁰⁵ Ezután — ahogy írja egy későbbi kérvényében — több évig ügyvédkedett az ország különböző törvényhatóságain.¹⁰⁶ Valójában — mint Szinnyi József írói lexikonjából kiderül — Niczky Kristóf tárnokmester mellett volt sokáig magántitkár.¹⁰⁷ Az ő támogatását valószínűleg később is maga mögött tudhatta, így lett 1785-ben tárnokszéki jegyző.¹⁰⁸

Krammerlauff Ignác a város közéletébe 1780-ban rögtön egy vesztegetési botrányral robbant be. A város ekkor kísérletet tett egy harmadik jegyzői (aljegyzői) állás létesítésére, talán nem függetlenül Krammerlauff sógorának, Laszlovszky József korábbi fiskálisnak és frissen megválasztott aljegyzőnek a támogatásától. A tisztségre Krammerlauff Ignácot meg is választották, — talán ebben szerepe

---

101 Fallenbüchl Zoltán tanulmánya utal arra, hogy a Budán lakó értelmiség száma először az 1760–1770-es években ugrott meg mérhetően, majd a központi kormányzatszervek 1783–1784-es Budára költöztetése tovább növelte számárányukat. Erre: *Fallenbüchl*, 1986. 100. p.

102 *Sasfi*, 2008. 177. p.

103 BFL IV.1002.ee. 1. nagydoboz. Buda, 1754. április 22., 1755. március 14., 1762. október 15. A városi tanács felterjesztéseinek fogalmazványai a Magyar Kamarához.

104 Fallenbüchl Zoltán idézett tanulmánya mellett: *Bónis*, 1975. 175. p.

105 *Pálmány*, 2013. 61–62. p. és kérvényében rövid életrajza: BFL IV.1002.e 1408/1782.

106 BFL IV.1002.e. 1408/1782.

107 Internetes változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10129.htm> (2020. augusztus 19-i letöltés)

108 A korabeli gyakorlat szerint a városok delegálták saját jogtudó képviselőiket a tárnokszékre jegyzőként, akik általában egyben az adott város jegyzői, tanácsnokai voltak, de feladatuk ellátásáért a tárnokszéktől állandó fizetést ekkor még nem kaptak. Erre: *Veres*, 1968. 48–49, 105. p.

volt a Krammerlauff által a város szenátorainak juttatott dukátoknak¹⁰⁹ —, ám a Magyar Kamara a közeli atyafisági kapcsolatokra és a takarékosagra hivatkozva megtiltotta a tisztség létrehozását.¹¹⁰ A heves vérmérsékletű fiatalember állítólag ekkor a városházán tartózkodó Dimsics Sebestyén szenátornak rontott, és — a városi kancellisták füle hallatára — sikertelenül próbálta visszakövetelni a korábban neki adott pénzét.¹¹¹ A korabeli vallomások szerint az alsóbb hivatalok elnyerése érdekében szokásban volt a városi tanácsstagok megvesztegetése, ám valószínűleg az ügylet nyilvánosságra jutása és a hivatalért folyamodó fiatal kora miatt az eset a kortársak számára is feltűnő lehetett.¹¹²

1782-ben ismételten folyamadt az aljegyzőségért, ezúttal sikerrel. Ekkor már — kérvénye tanulsága szerint — harmadik éve a város aljegyzője (1780 óta későbbi sógora, Laszlovszky József) mellett fizetés nélküli gyakornokként működött.¹¹³ Felhozta rokonságának a város érdekében kifejtett érdemeit: apja huszonöt évi alkamarásként szolgálta a várost, elhunyt apósa, Franz Reinprecht árvaszámartóként és szenátorként működött a köz érdekében.¹¹⁴ Hivatkozott az 1737. évi Erdődy György-féle királyi biztosi vizsgálat aktáira, amelyből kitént, hogy a bizottság a városnak előírta, hogy az egyetemen jogot végzett városi polgárfiakat a városi hivatalokban való alkalmazásnál — mindenki mással szemben — előnyben részesítse. Továbbá egy két évvel korábbi tárnokmesteri leiratot idézett, hogy a városi hivatalokra jelentkezők között hiány volt a jogvégzettekben, ezért ezek felvételét támogatni kell. Mindezeket az érveket figyelembe

---

109 Valószínűleg a család rokona, Sztatinyi Ferenc tanácsos is kapott a pénzből. Más forrásból tudjuk, hogy Sztatinyit vadhúsokkal igyekezett pártjára vonni: MNL PML IV.31.b Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebatianvich Imre (1792. január 27.) és Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

110 A rendeletre: BFL IV.1002.a. 83. köt. 58. fol., r. 1780. április 29.; uo. IV.1002.g 215/1780., 277/1780.

111 MNL PML IV.31.b Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebatianvich Imre (1792. január 27.) és Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

112 A késő középkori és kora újkori Nyugat-Európában a hivatalok-, és szavazatok adásvételében nagy szerepe jutott a korban legitimnek tekintett ajándékozásnak, ám ha ez nem titokban történt, hanem nagy nyilvánosságot kapott, akkor az ügyletet már korrupciónak bélyegezték meg. Erre: *Engels–Fahrmeier–Nützenadel*, 2009. 4. p.

113 A szabad királyi városokban a városi kancelláriákban — a jövőbeli fizetett állás reményében — alkalmazott díjtalan gyakornokokra: *Fallenbüchl*, 1989. 40. p.

114 Reinprecht Ferenc Xavér (1724–1781) Pest vármegyei táblabíró, 1762-ben vármegyei szolgabíró volt. 1757 és 1759 között városi árvaszámartó, 1766-tól szenátor volt. Életrajzi adatai: *Kempelen*, 1915. 9. köt. 41. p.

véve kérte, hogy az uralkodó mentse föl a másodfokú rokonság „terhe” alól és jelöltesse a tisztújításon a megüresedett senatori helyek egyikére.¹¹⁵ A budai tanács először ellenvetést támasztott Krammerlauff kérvényével szemben a Helytartótanácsához intézett feliratában. Érvei között szerepelt, hogy a kérvényezőnek fiatal kora miatt érdemi közigazgatási tapasztalatai nincsenek, a tanácsba a szokás szerint csak sok éves hivatali szolgálat után vehetik fel, sőt sokan vannak rajta kívül, akik erre érdemesek. Ezen túl négy rokona is ült a tanácsban: az említett apján és apósán kívül sógora, Laszlovszky József városi fiskális és nagybátyja, Krammerlauff József is. Mivel a vérrokonok „természetes vonzalom”-mal viselkednek egymás iránt, vagyis hajlamosak egymást elfogult módon támogatni, amiből kár származhat a városra — vélték a budai magisztrátus tagjai.¹¹⁶ Hogy kik lehettek a felirat értelmi szerzői, ezúttal nem tudjuk, de az atyafisági kapcsolatok és érdekeltég vádjai miatt a városnak a következő években is több alkalommal kellett még mentegetőznie és egyes esetekben felmentést kérnie a hatékonyabb városigazgatást kialakítani igyekvő felsőbb hatóságok előtt.¹¹⁷ Mindenesetre a kért felmentést és az aljegyzői hivatalt — Sebastianovics ügyész ellenjelöltsége ellenére — az ifjú Krammerlauff elnyerte, köszönhetően a Klinglmayer József polgármesternek és Sztatinyi Ferenc szenátornak juttatott (pénzben és természetben nyújtott) ajándékoknak.¹¹⁸

A korabeli polgárság önszemléletének és a felvilágosodás jegyében az állami funkciók gyakorlásakor jelentkező összeférhetetlenségi elvnek a konfliktusát jelentkezését tapasztalhatjuk Krammerlauff pályáivén is, amely egyben a városigazgatás általános kora újkori „gyermekbetegségének” tüneteit hordozza magán. Például Budához hasonlóan Székesfehérváron a hivatalnokréteg tagjai a polgárság soraiból kerültek ki, a városi kancelláriában a polgárok fiai kaptak elhelyezést, akik atyjuk érdemeire hivatkoztak a tisztségek betöltésénél. A változást elméletileg II. József korszaka hozta, amikor leiratok egész sora tiltotta a városoknak, hogy ne vérrokonság vagy közelállóság miatt jelöljék hivatali helyekre a

---

115 BFL IV.1002.e. 1408/1782.

116 Uo.

117 1784-ben Ebenhöch Antal ügyvéd jelentette fel a budai magisztrátust ezekkel a vádakkal, erre: *Bónis*, 1975. 185. p. Krammerlauff Ignác esetében is ismételtelen kért a mentesítést, így 1782-ben aljegyzői tisztség elnyerésekor, vagy az 1790-es bíróvá választásakor.

118 A belső tanács tagjainak meggyőzése főképpen a vadászaton történt, amelyben Krammerlauffnak segítségére volt bizalmasa, Andresits József nevű ügyvéd is: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre (1792. január 27.), Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

jelentkezőket, mindhiába.¹¹⁹ Krammerlauff Ignác — talán pártfogóinak köszönhetően — a vizsgált időszakban mindhárom alkalommal megkapta a felmentést a vérrokonsággal kapcsolatos tiltás alól (1782, 1789, 1790).¹²⁰

A kortárs vallomástevők (mint később látjuk joggal) emelték ki, hogy a városi hivatalok megszerzésében fő motivációja az ezekből nyerhető bevételek maximalizálása volt. A közjő a korszakban egyre gyakrabban hangoztatott szolgálatának szóvirágai mögött a rideg anyagi valóság tényei sorjázta: a városi tisztviselőnek magának kellett kitermelni hivatalviselése költségeit, amelyben segíthette adott esetben ügyessége és a pozíciójával járó monopolhelyzet.¹²¹ Az aljegyzői tisztről való lemondásának (1787) okát a kortársak abban látták, hogy a II. József által véghez vitt városi közigazgatási reform során fizetését is csökkentették (400 forintról 300-ra), távlati célja, vagyis a belső tanácsba való bejutás ekkor még nem válhatott valóra.¹²² Működését nem nevezhetjük hivatalszerűnek, talán részben az elégtelen anyagi ösztönzőerő miatt szaporodtak meg a hanyagságára vonatkozó panaszok már aljegyzői és az ezzel egy időben végeztt tárnokszéki munkája során. Míg az előbbi esetben lemondását követően derült ki, hogy elintézetlen perek sokaságát kellett helyette Andrisits ügyvédnek dűlőre vinni ideiglenes aljegyzőként, addig az utóbbi munkakörében a perek referálását a tárnokszéki üléseken, a jegyzőkönyvek vezetését helyette gyakorlatilag az altárnokmester végezte el.¹²³ Mivel a tárnokszéki jegyzői feladatok ellátásáért külön fizetés a korszakban még nem járt, ezt aljegyzői munkáján felül kellett volna végeznie, így sejtethjük, hogy motivációja ehhez a munkához sem sok lehetett.¹²⁴ A megfelelő alkalom a hivatali számlátrán való továbblépésre a következő évben jött el, amikor Pavianovics

---

119 *Kállay*, 1996. 376–377. p. és *Bónis*, 1975. 184–185. p.

120 Az 1790. évre lásd: BFL IV.1002.a. 110. kötet. 576–577. p., 2134/1790.

121 Egyes korrupciókutatással foglalkozó szerzők a modern kor előtti tisztviselők állásukra, mint „üzem”-re tekintettek, amelyet profitorientált módon igyekeztek kiaknázni. Erre: *Klaveren*, 1957. 290–292. p., *Waquet*, 1984. 10–11. p., kritikájára: *Engels–Fahrmeier–Nützenadel*, 2009. 4. p., *Plumpe*, 2009. 24. p., *Engels*, 2016. 61–62. p.

122 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Andresits József (1792. február 22.) vallomása. Az 1792. évből fennmaradt fizetési jegyzék szerint például a polgármester és bíró 600 forintot, egy szenátor 400 forintot, a város főjegyzőjének éves fizetése 500 forint volt, amelynek sokszorosát tették ki a tisztséggel járó illetékek, ajándékok stb. Az előbbiekre: BFL IV.1002.ee. 1792. évi hivatalnoki fizetések jegyzéke.

123 Uo. Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

124 A tárnokszéki jegyző feladatkörére, díjazására: *Veres*, 1968. 105. p. Valószínűleg 1787-ig, aljegyzői tisztségből való lemondásáig láthatta el hivatalát.

János bíró elhunyt, helyére (immár a józsefi központosítás jegyében kerületi főispáni kinevezéssel) ideiglenesen „főhősünk” szövetségese Sztatinyi Ferenc került, a polgármester pedig nagybátyja, Krammerlauff József lett. A városi önkormányzatiság felfüggesztése idején a pesti kerületi biztos, Almássy Pál kinevezésével tudott csak helyettes tanácsosi címhez jutni, amit Sztatinyi és Krammerlauff József közbenjárása révén szerzett meg.¹²⁵ Tanácsosi címének véglegesítésére 1789-ben került sor a Spevágh János szenátorral való különalkuja révén. Ennek értelmében az idős és beteges Spevágh lemondott tanácsosi helyéről Krammerlauff Ignác javára, azzal a feltétellel, hogy eddigi hivatali javadalmazását élete végéig élvezheti.¹²⁶ Az állandó hivatali fizetést nélkülözni kényszerülő újdonsült tanácsos viszont — a kortársak véleménye szerint — bőségesen kárpótolta magát a tanács által rábízott kiküldetések során napidíjakkal, illetékekkel és az ennek során elkövetett visszaélésekkel (sikkasztás, előnyben részesítés a törvényszéki ügymenetben csúszópenz ellenében stb.)¹²⁷ Volt olyan kiküldetése, amelynek során saját bevallása szerint az éves szenátori fizetéssel megegyező összeget keresett.¹²⁸ A Müller-hagyaték leltárának ügye ezek szerint csak egy csepp volt abban a tengerben, amelyben még számos hasonló visszaélésre bukkanhatunk.

Krammerlauff II. József halálát követően, a városi önkormányzat helyreállítását jelző 1790 tavaszi tisztújításon Schilson János báró, királyi biztos jelölésével és támogatásával, illetve a Sztankovics János volt tabáni ortodox bíróval kötött különalkunak köszönhetően a tabáni választópolgárság nagyszámú voksával emelkedett Buda város főbírájává. Szembefordult korábbi szövetségésével, a volt helyettes bíróval, az 1789 novembere óta a polgármesteri tisztet betöltő

---

125 Uo. Sebatianvich Imre (1792. január 27.) vallomása. A kinevezésre: BFL IV.1002.h. 44/1788. Pest, 1788. június 15.

126 A központi kormányhatóságoknál is bevett gyakorlat volt a munkavégzésre alkalmatlanná vált idősebb hivatalviselő feladatainak ellátására egy ifjabb kollega munkába állítása (félfizetéssel vagy anélkül gyakornokként), különösen a nyugdíjellátás kiterjesztése előtti időszakban. Erre: *Fallenbüchl*, 2003. 34–35. p.

127 A vallomást tevők közül többen említették a Sponsl-javak árverésekor eltulajdonított készpénzt, az árván maradt unokaöccse, Reinprecht Antal vagyona felleltározásakor eltüntetett és az inventáriumból szándékosan kihagyott több hordó vörösbor történetét. A vagyonos kereskedőpolgár, Gumpinger Lipót válási ügyében némi kenőpenz fejében Gumpinger javára változtatta meg a kérvényező számára nem túl kedvező korábbi, már kihirdetett ítéletet. Ezekre: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Andresits József, Sebatianvich Imre, Balásy Ferenc, Magatti János tanúvallomása.

128 Ez a megállapítás Verther Katalin perére vonatkozhatott: uo. Andresits József vallomása. A törvényszéki iratok alapján az 1790-ben befejezett pert ténylegesen Krammerlauff Ignác referálta: BFL IV.1014.a. 50. köt, 426/1790. 235.p.

Szlatinyi Ferencsel, akit most vele szemben alulmaradt a bíróválasztáson és akit — előzetes megegyezésük értelmében — viszonyosan kellett volna segítenie.¹²⁹ Szlatinyi állítólag az elszenvedett vereség következtében hamarosan gutautésben elhunyt.¹³⁰ Krammerlauff oldalán feltűnt még a tabáni sörfőző, valószínűleg Mayer Ferenc,¹³¹ és a későbbi felfüggesztésekor is őt támogató Jalics Kristóf, akik városi tanácsból kiszorult módos polgárságot képviselték.¹³² A választott község, élükön a befolyásolható Rath József szószólóval és Pscherer András számvevővel ekkor még Krammerlauff bírónak választása mellett törtek lándzsát és őt ajánlották a posztra a királyi biztosnak.¹³³ A bírói pozíciójába jutva rögtön precedenciavitába került a magisztrátuson belül: az 1790 októberében Pozsonyba áttett országgyűlésre követnek kiküldött Margalics János távollétében — tanácsülési jóváhagyás nélkül — helyettes polgármesternek nevezte magát és átvette a városi közigazgatás irányítását, ami újabb visszatetszést keltett a városvezetésen belül.¹³⁴ A bírónak lett és közben nemességet szerzett, immár Krammerlauffból Kalmárffyvá lett főhősünk elérte áhított célját: már ekkor tekintélyes, 30.000 forintra rúgó adósságát hat év alatt szándékozott kifizetni bírói tisztsége révén, amit az egyik szemtanú — Margalics polgármester szavait idézve — így összegzett: „Tehát Ő Kegyelme a Bíróságtól minden Esztendőre öt ezret fejni akart”.¹³⁵ A felhalmozódott adósság egyik azonosítható oka a hivatalviseléssel járó reprezentációs igény megnövekedése, így a nemességszerzés, a vallomástevők által említett luxusszámba menő ruhák, bútorok és ékszerek,¹³⁶ a vidéki barokk kastélyok

---

129 Krammerlauff neve ott volt a városkapitányi pozícióra jelöltek között, valószínűleg neki ezt szánták: BFL IV.1002.ee. Az 1790.május 14-i tisztújítás jegyzőkönyve. Ennek során Szlatinyi 28, Laszlovszky József 12 és Krammerlauff Ignác 43 szavazatot szerzett a bíróválasztáson.

130 A tabáni bírónak tett ígéret arról szólt, hogy a tabáni voksokért cserében Krammerlauff biztosít majd számára a városi tanácsban egy szenátori helyet, de erre ekkor nem került sor. A cserbenhagyott tabáni bíró csak 1792-ben került be a tanácsba. Erre és Szlatinyire: uo. Andresits József (1792. február 22.) vallomása és IV.1002.ee. 1792. évi tisztviselői fizetések lajstroma.

131 A város sörfőzőházát 1791-től Mayer Ferenc bérelte: BFL IV.1002.n Régi szerződések. Bérleti szerződés a sörházra, No.1. 16–22. p.

132 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre (1792. január 27.) vallomása.

133 Uo.

134 Uo.

135 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre vallomása.

136 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

mintájára 1790 körül épült, a Buda városban egyedülálló krisztinavárosi palota tetemes kiadást jelenthetett.¹³⁷ A költségeket az 1786-ban elhunyt anyósa, Rozália (született Mackmüller) 15.066 forint értékű öröksége sem fedezhette,¹³⁸ ezért ismét hivatala révén teremtette elő a hiányzó összegeket. 1789 végén vagy 1790 elején pozsonyi és bécsi útjára a budai céhektől és más magánemberektől csalt ki állítólag 600 forintot a kormányhatóságoknál ügyeik képviselését vállalva, ám a pénzzel utólag nem tudott elszámolni, mint utólag kiderült ezt nemességének megszerzésére és az oklevélért járó taksa lefizetésére költötte.¹³⁹ Ezen túl az egyes vallomások azt is sejtetik, hogy épülő krisztinavárosi palotájához is a város alkalmazásában álló fuvarosokkal hordatta az építőanyagot.¹⁴⁰

A budai bíróról a kortársakban kialakult képhez hozzátartozott magánéleti kicsapongásainak a vallomásokban gyakran előbukkanó lajstroma. Már nagy-szombati egyetemi tanulmányai alatt, 1775-ben állítólag teherbe ejtett egy polgárlányt (a városi jegyző rokonát), aki végül — későbbi sógora, Laszlovszky városi fiskális segítségével — Budán kötött ki és Krammerlauff Józsefnél, vagyis a nagybátyja házában titokban megszülte gyermekét. Őt később a bíró Bécsben neveltette saját költségén. Újlakon egy szőlőműves felesége volt a nevelőanyja a bíró egy másik törvénytelen gyermekének, akinek állítólag a város pénzéből fizették a dajkáját. A szóbeszéd arra is kiterjedt, hogy későbbi feleségét, Reinprecht Katalint (1758–1841) már esküvőjük előtt titokban teherbe ejtette, majd eljegyezte és a lány apját, Reinprecht Ferencet is csak ezzel az érveléssel sikerült meggyőzni, hogy egyezzen bele a házasságba. Nem sokkal a házasságkötést követően, 1782-ben az újdonsült feleség a szolgálólányával kapta rajta az ifjú férjet, aki csak a várbeli plébános rábeszélésére vált meg szeretett cselédjétől.¹⁴¹ Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy jellemét az egyik vallomástevő „epicureus”-ként írja le, aki ráadásul kételkedett Isten létezésében. Ehhez számára a szellemi táptalajt a

---

137 BFL IV.1009.I. 8. kötet. 342–343. p. Az U alaprajzú palota középső fő traktusának (Hauptmitteltrakt) a két oldalszárnyal határolt cour d’honneur-szerű udvarra néző főhomlokzata emeletes, hátsó, kerti homlokzata pedig földszintes volt; a középső szárny összesen 13 szobát, 5 konyhát és különféle egyéb helyiségeket foglalt magában, a két oldalszárnyban összesen 14 szoba, számos konyha, kamra és külön házmesterlakás kapott helyet; a főépület alatt 30 öl hosszú, 3000 akó befogadóképességű borospince húzódott.

138 BFL IV.1014.e. 4. nagydoboz. Kalmárfy-féle csödper iratai (1828–1833) Másolatok.

139 MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre (1792. január 27.), Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

140 Uo. Andresits József vallomása.

141 Uo. Andresits József, Dimisits Sebestyén, Balásy Ferenc vallomása.

korszakban gyorsan terjedő, a felvilágosodás eszmerendszerét terjesztő „tíz krajcáros” broszúrák (*Brochuren Büchel*) olvasása nyújtotta.¹⁴²

Krammerlauff Ignác tetteinek a per kapcsán kialakult megítélése a fentiek alapján kettős, ami mint látjuk, jól beillik a róla kialakult ellentmondásos képbe. Egyfelől a kor budai átlagpolgárával szembeni morális elvárások — a férjes asszonyokéhoz képest — nem voltak túl súlyosok. Géra Eleonóra szerint „a férjnek jobban elnézték a félrelépést, mivel azt a férfi természetéből adódó szükségletnek tekintették. A férfi szexuális aktivitása egyben férfiasságát, férfihoz méltó természetét bizonyította.”¹⁴³ Másfelől a politikai elit részeként Krammerlauff bírónak is szembesülnie kellett a korrupcióval társított erkölcsi romlottság vádjával.¹⁴⁴ A kora újkor politikaelméleti irodalmában a paráznság és a házasságtörés felemlegetésének aktuális politikai üzenete is lehetett: aki magánéletében gyakran lép át erkölcsi korlátokat, az a politikában is hatalomvágyó és a törvényi kereteket felrúgni tudó személyiség lehet. A luxus kedvelését is az előbbiekhöz hasonlóan, az erkölcsi romlottság egyik jeleként ítélték meg.¹⁴⁵ A közhivatali pályáján „kegyet hajhászó”, „pártütő”, ravasz és gyűlölködő, de jó szónokként és rossz jogászként ismert Kalmárffy a budai lakosság előtt nem tudta megtestesíteni a kor ideáltipikus jó bíró-figuráját, akit igazságszeretőként, bölcsként, és szenvedélyek iránt érzéketlen emberként jelenítettek meg a kor nyugat-európai jogi szakírói.¹⁴⁶

A per befejezése és utóélete

Az egyre inkább a résztvevők egymás elleni személyeskedő vádaskodásába átcsapó pert végül a Helytartótanács 1793 márciusában áthelyezte a királyi biz-

---

142 Uo. Sebastianovich Imre (1792. január 27.) vallomása. Az 1784-től Magyarországon is lazított cenzúra tette lehetővé az olcsó, nagy tömegű francia és német nyelvű könyvanyag beáramlását, a hagyományos teológia helyett a szépirodalmi, valláskritikai és filozófiai művek terjedését. Erre utal a vallomás megjegyzése. Vö.: *Granasztói*, 2009. 139–153. p.

143 *Géra*, 2019. 140. p.

144 Például a kora újkori Velencében is a korrupciókritikát kísérték a viták során a személyes alkalmatlanság, a szexuális romlottság, a kulturális bomlás vádjai: *Nützendadel*, 2009. 133.p.

145 *Bene*, 2002. 299–300. p.

146 *Waquet*, 1984. 108–109. p. Az egyes Kalmárffyt illető jelzőkre: MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Aczél István ítélmester által lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. Sebastianovich Imre (1792. január 27.), Andresits József (1792. február 22.) vallomása.

tosí fórumról Pest–Pilis–Solt vármegye törvényszékére.¹⁴⁷ Időközben 1795. május 14-én éjjel Kalmárfy Ignác krisztinavárosi házában egy rejtélyes tűzvész is kiütött, melynek eredetére a Helytartótanács által elrendelt vizsgálat sem tudott magyarázatot adni, így nem zárható ki, hogy szándékos gyújtogatás történt.¹⁴⁸ Aztán 1795 nyarán azonban bekövetkezett egy nem várt fordulat: a törvényszék a bírót felmentette. Ebben talán szerepet játszott ellenfele, Margalics János polgármester hirtelen halála,¹⁴⁹ vagy éppen Kalmárfy gazdagsága, amelynek segítségével sokakat megvesztegethetett. A titkosrendőri jelentések ez utóbbi érvet erősítik: „Kalmárfyt a bűnvádi pörből vörös borral telt pincéje mentette meg.”¹⁵⁰ Kalmárfynak az eredeti vádak alóli felmentését 1795. július 28-án a Helytartótanács közölte a várossal és egyben kérte bírói tisztségbe való visszahelyezését, amit a városi tanács — élén Balásy Ferenc újonnan megválasztott bíróval —, igyekezett elszabotálni, így a visszahelyezésre csak ez év október 30-án került sor.¹⁵¹ Az időközben (1795 tavaszán) bíróvá megválasztott Balásy — Margalics János halálával az ellenpárt legtekintélyesebb figurája — még a polgármester tudomása és engedélye nélkül a magisztrátust és választópolgárságot is összehívta, hogy az általa Kalmárfy rehabilitálása ellen tiltakozó feliratot a testülettel jóváhagyassa, végül sikertelenül.¹⁵² 1797-ben panaszt tett a Magyar Kamaránál, hogy Kalmárfy bírói tisztségbe való visszahozatala miatt kihagyták az idej tisztújításból, de végül kérésére mégis a jelöltek közé került, ám Kalmárfyval szemben (58:29 szavazati aránnyal) alul maradt a bíróválasztáson.¹⁵³ Balásy nem hagyta magát partvonalra szorítani, sőt hamarosan a város élére került: a korszakban a leghosszabb ideig, 1800-tól 1828-ig töltötte be a polgármesteri tiszteket.

A vármegyei törvényszékről a Királyi Táblára fellebbezett és a Hétszemélyes Tábla által jóváhagyott sikkasztási perben felemás eredmény született 1796

147 BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. fol. 201–202. Buda, 1793. március 24. Helytartótanácsi rendelet Buda városához.

148 BFL IV.1002.e. 161/1795.

149 A polgármester június 28-án hunyt el: *Pálmány*, 2019. 967–968. p.

150 *Takáts*, 1932. 267. p.

151 BFL IV.1002.a. 2189/1795.

152 A Balásy vezette ellenzék kérte az uralkodót, hogy a sikkasztási perben Pest vármegye fellebbezését engedje meg és Kalmárfy hivatali rehabilitációját a Királyi Táblán hozott ítéletig halassza el. Ez utóbbira végül nem került sor: BFL IV.1002.uu. Kalmárfy-per. Buda, 1795. július 30. A városi tanács választófogalmazványa az uralkodóhoz.

153 BFL IV.1002.a. 122. kötet. 423–425. p. 1797. április 21.; BFL IV.1002.ee. Az 1797. évi tisztújítás iratai. A Magyar Kamara rendelete (Buda, 1797. április 23.) és Balásy Ferenc kérvénye ugyanott.

márciusában. Krammerlauff kancellistát bizonyítékok hiányában felmentették az okirathamisítási vádak alól, sőt pályáját — sírkövének felirata szerint — József nádor főudvarmestereként fejezte be.¹⁵⁴ A vármegyei törvényszéken első fokon három hónap börtönnel sújtott Kalmárffynét a Királyi Tábla már felmentette a házasságtörés bűne alól, viszont a hamis kötelezvény és leltár összeállítása, illetve a Müller-örökösök megkárosítása miatt pénzbüntetésre ítélték, amelynek összege (a megtérítendő kamatokkal együtt) 2957 forintra emelkedett.¹⁵⁵ A bíró kétes sikert könyvelhetett el az eljárás végére: saját becsületét (jogilag) megvédte a bírósági ítélet révén, ezzel hivatali pozíciója is megszilárdult, még ha felesége elmarasztalása révén családja hírneve csorbát is szenvedett.¹⁵⁶ A sikkasztás révén állítólag megkárosított árva lány, Müller Anna számára a hagyaték és a kártérítés anyagi lehetőséget nyújtott arra, hogy módos polgárlányhoz illő neveltetésben részesüljön, és rangjához méltó férjet találhasson. Özvegy anyja révén Bécsbe is eljutott, majd 1800-ben Vogel Seraphine-nak a fővárosi polgárcsaládok által kedvelt pesti leánynevelő intézetében íratta be, ahol az árvaszámadások szerint zongora-, és tánctanárra, színházbelépőre és magánbálokra is tellett.¹⁵⁷ 1803-ban már férjes asszonyként Sopronban élt, és immár Göbelneként követelte a budai magisztrátustól apai öröksége kiadását.¹⁵⁸

Kalmárffy hivatali pályáját nem törték meg a korábbi sikkasztási vádak: 1823-ban bekövetkezett haláláig minden tisztújításon megerősítették a tisztségében.¹⁵⁹ Állítólagos népszerűségét és ismertségét mutatja városi lakosság körében,¹⁶⁰ hogy a Szent Korona 1790. évi Budára hozatalakor a három századból álló lovas pol-

---

154 BFL IV.1420.c. Régi vízivárosi és tabáni temető rendezése. Jegyzék a régi vízivárosi temető fenntartani javasolt sírjairól és síremlékeiről (1938) No. 383. A felirat „Obrišt Hofmeister”-ként említi.

155 BFL IV.1008.b. Árvahivatali számadások. Egyes árvák ügyeinek kezelései 1788–1804. 160. nagydoboz. A Hétszemélyes Tábla ítéletének másolata. 1796. március 8. és idősebb Fribeisz Antal vármegyei pénztáros tanúsítványa az összeg lefizetéséről (Pest, 1796. június 22.)

156 A korszak erkölcsi felfogása szerint a besározódott hírnevű családnak bizonyítania kellett erkölcsi feddhetetlenségét, a családfőnek elégtételt kellett kélnie a családján esett sérelemért. Ha ezt meg is kapta, a bírósági tárgyalás és ítélet nyilvános jellege miatt az ügy pecsétje továbbra is rajta maradt a családon: *Farge*, 2003. 585., 588. p.

157 Erre lásd Vogel Seraphine elszámolását: BFL IV.1008.b. Árvahivatali számadások. Egyes árvák ügyeinek kezelései 1788–1804. 160. nagydoboz. Pest, 1801. május 11. A korabeli pest-budai nőoktatásról és Vogel intézetéről: *Várnay*, 1909. 335–336. p.

158 BFL IV.1002.q. Vegyes gyámügyi iratok. Sopron, 1803.május 13. 599–600. p.

159 *Schmall* 1899. II. köt. 310. p.

160 *Kósa*, 1941. 39. p.

gárórség kapitányaként vett részt. A polgárórség kapitányi tisztségéről még a sikasztási botránya idején sem váltották le, és viselte a címet egészen elhunytáig.¹⁶¹

A korszak országgyűlésein is jelen volt, ahol az amúgy politikailag passzív magatartású városi követek csoportjának egyik hangadójává és magát többnyire a kormányzat oldalán exponáló vezérszónokává vált. Az 1807. évi diéta egyik pasquillusa jól érzékelteti helyzetét:

„Nem igaz már Quartus Status semper tacet,
mert *Kalmárfy* (a) illis valde bene placet,
meg fizeti árát vakmerőségének.
Mert ám olykor olykor segít a factio,
hogy ha egykor Buda magát meg-gondolja,
Legalább önfíát, pénzét oda tolja.”¹⁶²

E mellett megőrizte a központi kormányzat felé irányuló bizalmát is: 1809-ben megkapta a királytól a Lipót-rendet. Ennek alkalmából a városi tanács megbecsülése jeléül még a városháza számára meg is festette a botrányos előéletű előjárója portréját, amely máig megtalálható a Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményében.¹⁶³ Szorult anyagi helyzetéből szintén egyfajta állami támogatás mentette meg: 1810-ban a Magyar Kamara 12.000 forintos hitelt folyósított számára, amellyel felkerült Buda város legnagyobb adósainak listájára.¹⁶⁴ Özvegye és leányági örökösei ellen csődeljárás indult.¹⁶⁵

---

161 A polgárórségre vonatkozó iratok 1808 előtti időszakból nem maradtak fenn a város levéltárában, így szerepére csak elszórt utalások találhatók. Erről: *Fónagy*, 2015. 16–17. p.; MNL PML IV.31.b. Királyi bizottság. Kalmárfy Ignác válasza Vay József királyi biztosnak. Buda, 1791. július 10.

162 OSZK Ktt. Quart Hung. 153. Resolutio ad Nuncium, fol. 63v.

163 A portré megrendeléséről lásd a tanácsülési határozatot: BFL IV.1002.a. 146. kötet. 869/1809., 331–332. p.

164 *Bácskai*, 2010. 40. p. és BFL IV.1014.e. Csődeljárások — csődperek. 4. nagydoboz. Kivonat a Kalmárfy Ignác nevén található adósságokról. Buda, 1842. május 6.

165 A korabeli Pesten sem volt ritkaság az, hogy a városvezetők tekintélyes adósságot hagytak az utókorra, amelynek okai azonban eltérőek lehettek. A magas passzívumok egyaránt utalhatnak a tényleges eladósodottságra vagy éppen csak a váratlan halál miatt folyamatban levő (főleg ingatlan) adásvételek nagy számára és értékére. Erre: *Szívós*, 1996. 13. p.

Konklúzió

Összességében megállapítható, hogy az árvák vagyonát ért sikkasztási per kapcsán láthatóvá váltak a városvezető eliten belüli, 1790-es évekre létrejött törésvonalak és a városi autonómia korlátai. II. József korának központosító várospolitikája egy darabig mérsékelte ugyan a városi elitcsoportok korábbi évtizedekben jellemző nyílt harcát a pozíciókért, de a lappangó ellentétek aztán annál nagyobb intenzitással robbantak a felszínre a rendi alkotmányosság 1790–1791-es helyreállítása után. Nehéz megvonni annak mérlegét, hogy mennyiben járulhatott hozzá a II. József uralma alatti ellentmondásos igazgatási, társadalmi és gazdasági reformok kudarcra okozta társadalmi elégedetlenség az 1780-as évek végén és az 1790-es évek elején zajló gyors várospolitikai fordulatokhoz.¹⁶⁶ Annyi bizonyos, hogy a Margalics János és a Balásy Ferenc vezette csoporttal szembeni küzdelemben Krammerlauff/Kalmárffy Ignác a polgárság szegényebb rétegeinek bizalmát több tisztújításon keresztül meg tudta őrizni, azonban ennek módozatairól egyenlőre kevés ismerettel rendelkezünk.¹⁶⁷

A Kalmárffy-bíró nevével fémjelzett botrány előtt utoljára egy fél évszázada, 1737-ben fogalmazódtak meg súlyos korrupciós vádak a városvezetéssel kapcsolatban, amely akkor királyi biztosi beavatkozás révén a teljes vezető garnitúra cseréjéhez és szervezeti reformokhoz vezetett.¹⁶⁸ 1791-ben nem volt ennyire egyértelmű a helyzet: nem a belső tanács és a választott polgárság álltak szembe egymással, hanem a két testületen belül a bírót támogató és az ő leváltását követelők csoportjai, illetve a városi adósságok mértéke és a gazdálkodás állapota sem volt olyan katasztrofális, mint a század elején. Ilyen politikai körülmények között a kiküldött királyi biztosok elsődleges célja az információszerzés és a városi társadalmon belüli konfliktusok elsimítása, illetve ezen keresztül a városi magisztrátus lejáratott tekintélyének helyreállítása volt. A városvezetést leghatásosabban — a városi autonómia korlátozása árán is — továbbra is a Magyar Kamara a korábbi évtizedekben bevált módszere, a feljelentések, vagyis a denunciaciók rendszere

---

166 A városok autonóm igazgatásának megszüntetése, a céhek korlátozása, illetve a szabad iparűzés és kereskedelem bevezetése, továbbá az uralkodó zsidópártoló politikája a polgárság ellenszenvét is kiváltotta, amit Buda esetén ellensúlyozott viszont a központi kormányservek városba költöztetése és az ezzel kapcsolatos városfejlesztést és városszépítést célzó intézkedések. Ezekre különösen: *Mályusz*, 1931. 233–234. p.; *Nagy*, 1963. 365–366., 394–395. p.

167 Az 1790. évi tisztújításhoz képest a rá leadott szavazatok száma a tisztújítási jegyzőkönyvek tanúbizonysága szerint a következő két alkalommal még nőtt is: 1790-ben 43, 1797-ben 58, 1800-ban 77 voksot kapott.

168 *Bónis*, 1975. 167.p.

és a királyi biztosok révén tudta ellenőrzése alatt tartani.¹⁶⁹ Ennek ellenére az oligarchikus hatalomgyakorlás továbbra is a visszaélések melegágya maradt Budán, mint általában a többi szabad királyi városban, amit a Magyar Kamara, mint felsőbb hatóság ellenőrzési mechanizmusai révén megakadályozni nem tudott, így a sikkasztási botrányok időről-időre újra és újra felborzolták a városi közéletet. A sors iróniája, hogy 1828-ban éppen az az évtizedek óta hivatalban levő polgármester, Balásy Ferenc lepleződött le négy tanácsostársával együtt és váltotta le őt a Kamara a városvezetői tisztségéből, aki fiatalon Kalmárfy bíró visszaélései ellen a leghangosabban lépett fel a magisztrátuson belül.¹⁷⁰

Megváltozott a század első feléhez képest a társadalmi közeg is. A XVIII. század második felére bürokratizálódó (közép-, és felsőfokú végzettséget szerző), de életmódját tekintve a nemesi minta hatása alá került városvezető polgári elit egyre inkább a hivatali jövedelmeiből próbált megélni, amely fokozta a városi tisztségekért való harcot a városon belül.¹⁷¹ A bíró szempontjából a hivatalából származó jövedelmek maximálása lehetett a fő cél, emellett a közhatalom gyakorlásából eredő társadalmi tekintély megszerzése és megőrzése is motiválhatta politikai cselekedetei során.¹⁷² Viszont a (feltételezett és részletesen fel nem tárt) patrónusi-kliensi hálózat fenntartása is további anyagi-szimbolikus áldozatokat követelt tőle. Ebben nagy szerepet játszottak a családi-rokonsági kötelékek, de nem voltak kizárólagosak, sőt időben megfigyelhetőek az egyes táborok közti pártváltások is (lásd a pártot változtató Rath szószóló, illetve a számvevő, Pscherer András példáját).

Anélkül, hogy a perben foglalt vádak valóságtartalmát részletesen vizsgáltam volna, megállapítottam, hogy a XVIII. századi budai gyakorlatban a korrupció általában véve nem, csak annak mértéke, illetve nagyobb nyilvánosság előtt üzött módja és a tanács védelmét élvező különösen kiszolgáltatott társadalmi csoportokkal (özvegyek, árvák) szemben elkövetett büntett jellege miatt váltott ki felháborodást. A Kalmárfy Ignáccal szemben megfogalmazott korrupciókritika alkalmas volt egy olyan hatalmi harc megvívására, amelynek során a bíró és csa-

---

169 A gyakorlatra utal: *H. Németh*, 2018. 804–805. p.

170 *Nagy*, 1975. 435. p.

171 A XVIII. századra vonatkozó prozopográfiai alapkutatások nem állnak rendelkezésre, csak részadatokból lehet következtetni erre a folyamatra. A reformkorra vonatkozó eredmények viszont a városigazgatás egyértelmű bürokratizációjáról vallanak: az 1790 és 1848 között hivatalba lépett 30 tanácsosból 25 volt megválasztása előtt is városi alkalmazott. Erre: *Nagy*, 1975. 435. p.

172 Utóbbira a szakirodalomból: *Engels*, 2014. 60. p.

ládja nemcsak a város nyilvánossága előtt vált hiteltelenné, hanem a vármegyei és országos jogi fórumok előtt is mentegetőzni kényszerült.¹⁷³

Az egyén szintjén egy mélyebb társadalomtörténeti jelenséget is észlelhetünk. Kalmárfy Ignác példáján láthatjuk, hogy — az elvárt reprezentációs igényekhez képest — alacsony tisztviselői fizetés állandó pénzhányba és eladósodásba dönthetett egy családot.¹⁷⁴ A Krammerlauffok három generációjának pályáivéből egy intergenerációs stratégia bontakozik ki, melynek során az alacsonyabb, de fix fizetésű és a közhatalom gyakorlásával járó tisztviselői állások, és a nemesi rang megszerzése felé irányulnak az egykori iparos-kereskedő család fiainak mobilitási törekvései.¹⁷⁵ A presztízsfogyasztás és a feltételezett növekvő reprezentációs költségek miatt a család első két generációja alatt felhalmozott anyagi alapok a harmadik generáció idejére megroppantak. Ebből az egyik menekülő útvonal a városvezető számára — az oligarchikus városvezetés és a felsőbb hatóságok által kijelölt keretek között — a rá bízott közhatalomból fakadó anyagi források saját célra való maximalizálása, vagyis ezek elsikkasztása jelenthette. A Krammerlauff/Kalmárfy-életpályát taglalva, miként a német eredetű, megnevesített városi hivatalviselő polgárcsaládok esetében is, a nemesi értékvilág, önszemlélet, mintakövetés (részleges vagy teljes) átvételéből adódóan nemesedéstről, illetve nemesi polgáriassulásról lenne érdemes írni, mint egyszerűen a polgárosodás fogalmkörébe utalni ezt a társadalomtörténeti jelenséget.¹⁷⁶ A kép további árnyalásához és az itt felvillantott esettanulmány tipizálhatóságának igazolásához a budai városvezető elit egészére kiterjedő prozopográfiai kutatások szükségesek.

---

173 *Engels*, 2014. 360. p.

174 Az alacsony tisztviselői fizetésekre és a szerény megélhetési lehetőségekre: *Fallenbüchl*, 1989. 65. p.; *Sasfi*, 2008. 173–174. p.

175 Jelen tanulmányban nincs mód annak részletes vizsgálatára, hogy pontosan mekkora és milyen eredetűek voltak a bíró jövedelmei. Felesége családja révén (mint említettem) 1786-ban jelentős készpénzvagyonhoz, 1789-ben a családi vagyonosztálykor az apai örökség egy részéhez jutott hozzá, amely túlnyomóan a Várban levő két házból és számos szőlőből állt. Szórványos adatokból tudjuk, hogy Kalmárfy Ignácnak és apjának a telkek adásvételéből és a bor kereskedelméből jelentős jövedelmei származtak. Erre: BFL IV.1002.I. 486/1789. fol. 169–179.; BFL IV.1002.y–1802–II/a-68. Krammerlauff János György végrendelete. Krisztinaváros, 1802. január 16.; BFL IV.1014.e. 4. nagydoboz. Kalmárfy-féle csődper iratai. Reinprecht Ferenc és felesége, Rozália végrendeletének (1786) másolata; *Gál*, 1971. 189., 198. p.

176 A fogalom ilyen értelemben vett használatára: *Pálmány*, 2013. 55–56. p. és *Borsi Kálmán*, 2002. 157–158. p.; *Borsi Kálmán*, 2006. 210–211., 457. p. A városi magisztrátusok a mai szakirodalom alapján kissé túlértékelt „elnemesedés”-ről: *Mályusz*, 1931. 229–230. p. és ennek kritikája: *Tóth*, 2015. 1102–1103.p.

Levéltári források

BFL	Budapest Főváros Levéltára
IV.1002.a.	Buda Város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek (Magistrats Protokoll).
IV.1002.e.	Buda Város Tanácsának iratai. Helytartótanácsi iratok (Locumtenentia).
IV.1002.g.	Buda Város Tanácsának iratai. Kamarai rendeletek (Cameralia).
IV.1002.h.	Buda Város Tanácsának iratai. A kerületi főispán rendeletei. (Ordinationes supremi comitis).
IV.1002.l.	Buda Város Tanácsának iratai. Biztosi és bizottsági jelentések (Relationes magistratuales)
IV.1002.n.	Buda Város Tanácsának iratai. Városi szerződések (Contractus civitatis)
IV.1002.q.	Buda Város Tanácsának iratai. Vegyes gyámügyi iratok.
IV.1002.y.	Buda Város Tanácsának iratai. Végrendeletek (Testamenta).
IV.1002.u.	Buda Város Tanácsának iratai. Buda szabad királyi város polgárkönyvei.
IV.1002.ee.	Buda Város Tanácsának iratai. Tisztújítási iratok (Acta restaurationum magistratualium)
IV.1002.nn.	Buda Város Tanácsának iratai. Városi tisztviselők lajstroma (Elenchus officialium).
IV.1002.uu.	Buda Város Tanácsának iratai. Vegyes iratok (Miscellanea antiqua).
IV.1008.b.	Buda Város Árvahivatalának iratai. Árvahivatali számadások.
IV.1009.c.	Buda Város Telekhivatalának iratai. Teleklevelek jegyzőkönyvei /Gewöhr Protocoll/.

IV.1009.1.	Buda Város Telekhivatalának iratai. Telekbecslési könyvek és iratok.
IV.1014.a.	Buda Város Törvényszékének iratai. Törvényszéki jegyzőkönyvek.
IV.1014.e.	Buda Város Törvényszékének iratai. Csődperek.
IV.1420.c.	Budapest Székesfőváros tanácsi majd polgármesteri ügyosztályainak gyűjteményes iratai. Színházi és közművelődési iratok gyűjteménye.
XV.17.e.306.	Budapesti Műemlékfelügyelőség iratai.
MNL PML	Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára.
IV.31.b.	Pest-Pilis-Solt vármegye Központi Törvényszékének iratai. Törvényszéki iratok (Acta sedrialia).
IV.75.b.	Pest-Pilis-Solt vármegye nemességi iratainak levéltári gyűjteménye. Nemességi iratok.
OSZK Ktt.	Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár.

Felhasznált szakirodalom

- Bácskai*, 2010 *Bácskai Vera*: Hitelviszonyok Pesten és Budán a 19. század első felében. In: *Aetas*, 25. (2010) 2. sz. 19–44. p.
- Bene*, 2002 *Bene Sándor*: Politika, paráznaság és házasságtörés a magyar irodalmi hagyományban. Bethlen Miklós Velencében. In: *Ámor, álom és mámor: A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete: Tudományos konferencia: Sátoraljaújhely, 1999. május 26–29. Szerk.: Szentmártoni Szabó Géza. Budapest, 2002. 299–324. p.*
- Borsi-Kálmán*, 2002 *Borsi Kálmán Béla*: Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárisodás” témaköréből. Pécs, 2002.

- Borsi Kálmán*, 2006 *Borsi Kálmán Béla: Öt nemzedék és ami előtte következik... A temesvári levente-per 1919–1920.* Bp., 2006.
- Bónis*, 1962 *Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708.* Bp., 1962.
- Bónis*, 1975 *Bónis György: Városigazgatás, várospolitiká.* In: Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. (Budapest története III. kötet) Bp., 1975. 159–190. p.
- Engels*, 2014 *Engels, Jens Ivo: A korrupció története. A kora újkortól a 20. századig.* Frankfurt am Main, 2014.
- Engels–Fahrmeier–Nützenadel*, 2009 *Jens Ivo Engels — Andreas Fahrmeier — Alexander Nützenadel: Einleitung.* In: Geld — Geschenke — Politik. Korruption in der neuzeitlichen Europa. Hrsg.: Jens Ivo Engels — Andreas Fahrmeier — Alexander Nützenadel. München, 2009. 1–15. p.
- Erdélyi*, 2019 *Erdélyi Gabriella: Esterházy Anna Júlia mint testvér és feleség.* In: Érzelmek története. Szerk.: Lukács Anikó — Tóth Árpád. Bp., 2019. 157–175. p.
- Erdélyi*, 2020 *Erdélyi Gabriella: Bevezetés — Özvegystratégiák és árvasorsok.* In: Özvegyek és árvák a régi Magyarországon, 1550–1940. Szerk.: Erdélyi Gabriella. Bp., 2020. 7–34. p.
- Farge*, 2003 *Farge, Arlette: The Honor and Secrecy of Families.* In: A history of private life. III. Passions of Renaissance. Ed. Roger Chartier. 7. kiadás. Cambridge (USA)–London, 2003. 571–607. p.
- Fallenbüchl*, 1986 *Fallenbüchl Zoltán: Pozsony és Buda értelmisége a XVIII. században.* In: Történelmi Statisztikai Tanulmányok, 6. Bp., 1986. 87–131. p.
- Fallenbüchl*, 1989 *Fallenbüchl Zoltán: Mária Terézia magyar hivatalnokai.* Bp., 1989. (Történelmi statisztikai füzetek 10.)
- Fallenbüchl*, 2003 *Fallenbüchl Zoltán: A nyugdíj — kegytől a jogig (1600–1790).* In: Korall, (2003) 11–12. sz. 30–46. p.

- Fónagy*, 2015 *Fónagy Zoltán*: Történelmi valóság fiktív keretben. Buda, 1790. február 21. In: Budapest, 38. (2015) 2. sz. 15–18. p.
- Gál*, 1971 *L. Gál Éva*: A Krisztinaváros topográfiája (1770-1872). In: Tanulmányok Budapest múltjából. 19. (1971) 179–221.
- Gál*, 1996 *Gál Éva*: Egy 18. századi budai üzleti könyv a BTM Kiscelli Múzeuma Kézirattárában. In: Tanulmányok Budapest múltjából, 25. (1996) 363–374. p.
- Gárdonyi*, 1950 *Gárdonyi Albert*: A hajdani Szent János kórház Budán. In: Budapest régiségei. Régészeti és történeti évkönyv XV. Szerk.: Pogány Ö. Gábor. Bp., 1950. 565–573. p.
- Géra*, 2014 *Géra Eleonóra*: Köhalomból (fő)város. Buda város hétköznapijai a 18. század elején. Bp., 2014.
- Géra*, 2019 *Géra Eleonóra*: Házasság Budán. Családtörténetek a török kiűzése után újjászülető (fő)városból 1686–1726. Bp., 2019.
- Géra*, 2020 *Géra Eleonóra*: Városi és kamarai árvák a 18. századi Budán. In: Özvegyek és árvák a régi Magyarországon, 1550–1940. Szerk.: Erdélyi Gabriella. Bp., 2020. 139–167.
- Granasztói*, 2009 *Granasztói Olga*: „A legkülönbözőbb könyveket olvasni”. Francia és német nyelvű szépirodalmi olvasmányok a 18. század végi Magyarországon. In: Sic itur ad astra, 61. (2009) 139–153. p.
- Gyengő*, 1979 *Gyengő László*: Pscherer András, Buda első levéltárosának genealógiája. In: Levéltári Szemle, 29. (1979) 3.sz. 565–568. p.
- Házi*, 1981 *Házi Jenő*: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. I-II. kötet. Bp., 1981.

- Mihalik*, 2020 *Mihalik Béla Vilmos*: Kodok Klára. Az özvegyasszonyi önállóság cselei és korlátai. In: *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon, 1550–1940*. Szerk.: Erdélyi Gabriella. Bp., 2020. 197–226. p
- H. Németh*, 2007 *H. Németh István*: Városi tisztújítások a Királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. In: *Arrabona*, 45. (2007) 2. sz. 57–96. p.
- H. Németh*, 2009 *H. Németh, István*: Pre-modern state urban policy at a turning point in the turning point of the kingdom Hungary: the elections to the town council. In: *Urban Elections and Decision-Making in Early Modern Europe, 1500–1800*. Ed.: Rudolf Schlögl. Newcastle upon Tyne, 2009. 276–298. p.
- H. Németh*, 2018 *H. Németh István*: Állam és városok — A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban. In: *Századok*, 4. (2018) 771–808. p.
- Ingendahl*, 2006 *Gesa Ingendahl*: Witwen in der Frühen Neuzeit. Eine kulturhistorische Studie. (Geschichte und Geschlechter) Frankfurt-New York, 2006.
- Kállay*, 1972 *Kállay István*: Szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terézia korában. Bp., 1972.
- Kállay*, 1989 *Kállay István*: A városi önkormányzat hatásköre Magyarországon 1686–1848. Bp., 1989.
- Kállay*, 1996 *Kállay István*: Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848. Bp., 1996.
- Kempelen*, 1915 *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. 9. kötet. Raaperger-Syxt. Bp., 1915.
- Klaveren*, 1957 *Klaveren, Jacob*: Die historische Erscheinung der Korruption, in ihrer Zusammenhang mit der Staats-, und Gesellschaftsstruktur betrachtet. In: *Vierteljahrschrift für Sozial-, und Wirtschaftsgeschichte*, 44. (1957) 289–324. p.

- Kósa, 1941* *Kósa János: A nemességszerző Kalmárffy Ignác.* In: Turul, 55. (1941) 1–2. sz. 38–39. p.
- Kövér, 2006* *Kövér György: A magyar középosztály-teremtés programja és kudarcai. Fogalomtörténeti áttekintés a reformkor végétől a nagy válság kezdetéig.* In: Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk.: Kövér György. Bp., 2006. 77–160. p.
- Mályusz, 1931* *Mályusz Elemér: A magyarországi polgárság a francia forradalom korában.* In: Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve, 1. (1931) 223–282. p.
- Márkus, 1901* Magyar Törvénytar. 1740-1835. évi törvényczikkek. Szerk.: Márkus Dezső. Bp., 1901.
- Meier, 1994* *Meier, Brigitte: Politisierung des Bürgers auf dem Wege der städtischen Selbstverwaltung 1770-1830.* In: Die Wiederkehr des Stadtbürger. Städtereform in europäischen Vergleich 1750 bis 1850. Hrsg.: Brigitte Meier- Helga Schmidt. Berlin, 1994. 21–67. p.
- Nagy, 1963* *Nagy István: II. József reformjai Budán.* In: Tanulmányok Budapest múltjából, 15. (1963). 363–402. p
- Nagy-Bónis, 1975* *Nagy Lajos — Bónis György: Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig.* (Budapest története III. kötet) Bp., 1975.
- Nagy, 1975* *Nagy Lajos: Budapest története 1790–1848.* In: Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. (Budapest története III. kötet) Bp., 1975. 255–516. p.
- Nützenadel, 2009* *Nützenadel, Alexander: „Serenissima corrupta”. Geld, Politik und Klientelismus in der späten venezianischen Adelsrepublik.* In: Geld-Geschenke-Politik. Korruption in der neuzeitlichen Europa. Hrsg.: Jens Ivo Engels — Andreas Fahrmeier — Alexander Nützenadel. München, 2009. 121–139. p.

- Pálmány, 2013* *Pálmány Béla*: Nemesedő városi követek a francia és a napoleni háborúk magyar országgyűlésein, 1790–1812. In: Homályzónák. Felvilágosodás és liberalizmus. Tanulmányok Kecskeméti Károly 80. születésnapjára. Főszerk.: Borsi-Kálmán Béla. H. n., 2013. 53–73. p.
- Pálmány, 2019* *Pálmány Béla*: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812. 1. kötet. Bp., 2019.
- Plumpe, 2009* *Pumpe, Werner*: Korruption. Annäherung an ein historisches und gesellschaftliches Phänomen. In: Geld — Geschenke — Politik. Korruption in der neuzeitlichen Europa. Hrsg.: Jens Ivo Engels — Andreas Fahrmeier — Alexander Nützenadel. München, 2009. 19–47. p.
- Pukánszky, 2000* *Pukánszky Béla*: Német polgárság magyar földön. Bp., 2000. (reprint)
- Sasfi, 2008* *Sasfi Csaba*: A felsőbb oktatás térhódítása a magyarországi késő rendi társadalomban. Történelmi Szemle, 50. (2008) 2. sz. 163–194. p.
- Schilling, 1988* *Schilling, Heinz*: Gab es im späten Mittelalter und zu Beginn der Neuzeit in Deutschland einen städtischen „Republikanismus“? In: Republiken und Republikanismus im Europa der Frühen Neuzeit. Herausgegeben von Helmut G. Koenigsberger unter Mitarbeit von Elisabeth Müller-Luckner. München, 1988. 101–143. p.
- Schmall, 1899* *Schmall Lajos*: Adalékok Budapest székes főváros történetéhez. I-II. kötet. Bp., 1899.
- Schultz, 1994* *Schultz, Helga*: Einführung. In: Die Wiederkehr des Stadtbürger. Städtereform in europäischen Vergleich 1750 bis 1850. Hrsg.: Brigitte Meier — Helga Schmidt. Berlin, 1994. 11–19. p.

- Špiesz*, 1981 *Špiesz, Anton*: Der Wiener Hof und die Städte in Ungarn in den Jahren 1681–1780. In: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert. Hrsg.: Wilhelm Rausch. Linz, 1981. 83–95. p.
- Szijártó*, 2014 *Szijártó M. István*: A történész mikroszkópja A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata. Bp., 2014.
- Szívós*, 1996 *Szívós Erika*: Városvezető elit Pesten a XVIII-XIX. század fordulóján. In: Tanulmányok Budapest múltjából, 25. (1996). 9–25. p.
- Takáts*, 1932 *Takáts Sándor*: Egy budai bíróról. In: A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve, 2. (1932) 259–271. p.
- Tóth*, 1940 *Tóth László*: A nemességszerző Kalmárffy Ignác. In: Turul, 54. (1940) 3–4. sz. 88. p.
- Tóth*, 1941 *Tóth, László*: Még egyszer Kalmárffy Ignác. In: Turul, 55. (1941) 3–4. sz. 86–87. p.
- Tóth*, 1996 *Tóth Árpád*: Hivatali szakszerősödés és a rendi minták követése. Pest város tisztviselői a reformkorban. Tanulmányok Budapest múltjából, 25. (1996). 27–60. p.
- Tóth*, 2015 *Tóth Árpád*: Nemesség, polgárság és honorácior értelmiség határán. Városi tisztviselők a késő rendi társadalom korszakában. In: Századok, 149. (2015) 1093–1111. p.
- Várnay*, 1909 *Várnay Sándor*: Nőoktatás a száz év előtti Pesten. In: Nemzeti nőnevelés, 30. (1909) 7. sz. 335–339. p.
- Veres*, 1968 *Veres Miklós*: A tárnoki hatóság és a tárnoki szék: 1526–1849. Bp., 1968.
- Waquet*, 1984 *Waquet, Jean-Claude*: De la corruption. Morale et pouvoir à Florence aux XVII-XVIIIe siècles. Paris, 1984.